

Fördelningspolitisk redogörelse

BILAGA 4

Fördelningspolitisk redogörelse

Innehållsförteckning

1	Redogörelsens inriktning.....	4
2	Inkomstfördelningens utveckling	5
2.1	Hur inkomstspridningen förändrats	5
2.2	Mätmetoderna påverkar	7
2.3	Ekonomiskt svaga hushåll	8
2.4	Fördelningen av ekonomisk standard	9
2.5	Strukturförändringar i inkomstfördelningen	10
2.6	Kvinnor och män	11
3	Inkomstspridningens komponenter	11
3.1	Förändringen för olika grupper	12
3.2	Uppdelning i olika inkomstkällor	13
3.3	Arbetslöshetens inverkan på inkomstfördelningen	15
4	Sverige jämfört med andra länder	16
4.1	Lönespridningen i OECD-länderna	17
4.2	OECD:s internationella jämförelse	17
4.3	Uppdelning av inkomstspridningen	17
4.4	Inkomstspridningen under 1990-talet	18
5	Sammanfattning och kommentarer	19
	Underbilagor:	
4.1	Tabeller och diagram	25
4.2	Förklaringar och definitioner	29
4.3	Referenser	32

Redogörelsens huvudsakliga innehåll:

I denna fördelningspolitiska redogörelse analyseras utvecklingen av inkomstfördelningen under perioden 1975 till 1994. Analysen baseras på offentlig statistik, forskningsrapporter och kompletterande beräkningar som genomförts inom Finansdepartementet. De viktigaste resultaten är följande:

- Inkomstklyftorna har ökat under 1980-talet och hittills under 1990-talet. Det har skett inte bara i Sverige utan också i många andra länder. Åtskilligt pekar på att globala förändringar bidrar till ökningen, t.ex. en ökad efterfrågan på arbetskraft med hög utbildning och en minskad på dem med lägre utbildning.
- Sverige och de andra nordiska länderna har, även efter de senaste årens förändringar, lyckats bevara en internationellt sett jämn inkomstfördelning och skydda ekonomiskt svaga grupper. De nordiska ländernas utveckling tyder på att sådana globala processer delvis kan motverkas med effektiva sociala omfördelningssystem.
- Ökningen av inkomstklyftorna under 1990-talet förklaras till betydande del av tillfälliga faktorer, exempelvis tillfälligt ökade kapitalinkomster, samt av att ungdomar som bor kvar hemma hos sina föräldrar i statistiken räknas som egna hushåll med mycket låg ekonomisk standard.
- Mer påtaglig än ökningen av inkomstspridningen är de strukturella förändringar som har inträffat i fördelningen av ekonomiska resurser. Ungdomarnas och barnfamiljernas relativa inkomster har försämrats medan den ekonomiska positionen för gruppen ålderspensionärer har förbättrats kraftigt. Antalet hushåll med hög ekonomisk standard har ökat, även under den ekonomiska krisen 1991-1994.
- Den minskade sysselsättningen i vid mening, inklusive ökningen av antalet studerande och förtidspensionärer, förklarar en betydande del av den ökning av inkomstspridningen som har inträffat. Särskilt ungdomarnas minskade sysselsättning bidrar till ökningen. Den höga öppna arbetslösheten i sig förefaller emellertid inte direkt ha bidragit till ökade inkomstklyftor. Det torde förklaras främst av att de ekonomiska trygghetssystemen ganska effektivt skyddat de arbetslösa mot stora inkomstförluster.
- De fortsatt ökande pensionerna bidrar inte längre till en jämnare inkomstfördelning. Det finns snarare indikationer på att fortsatt höjda pensioner under de ekonomiska krisåren, tillsammans med minskade löneinkomster, kan ha bidragit till ökande inkomstklyftor.

Beräkningarna baseras på SCB:s undersökningar av hushållens disponibla årsinkomster, justerade för försörjningsbördan. De innefattar de första åren av den ekonomiska krisen till och med 1994, vilket är det senaste år det finns statistik för. Redogörelsen innehåller inga nya analyser av skattereformen.

Regeringen har vid ett antal tillfällen aviserat en fördjupad fördelningspolitisk analys, senast i den ekonomiska vårpropositionen (prop. 1995/96:150). I denna bilaga redovisas analyser av inkomstfördelningens utveckling 1975-1994 med tyngdpunkten på de senaste årens förändringar. Analyserna har utarbetats av fördelningspolitiska enheten vid Finansdepartementets ekonomiska avdelning. De baseras på SCB:s statistik och databaser samt aktuella forskningsrapporter, som generöst har ställts till departementets förfogande. Kompletterande beräkningar har genomförts inom enheten med tekniskt stöd från SCB:s program för inkomst- och förmögenhetsstatistik. Särskilda PM med underlag till redogörelsen har utarbetats inom Finansdepartementet.

1. Redogörelsens inriktning

I denna redogörelse analyseras fördelningen av årsinkomster enligt SCB:s undersökning av hushållens inkomster (HINK). Huvudskälet att fokusera på fördelningen av årsinkomster är det stora intresse som under senare år riktats mot de ökande inkomstklyftorna. Utvecklingen av den årliga fördelningen av inkomster kan dessutom antas ha ett samband med vad som händer exempelvis i fördelningen av andra resurser som utbildning och boende. Den kan också antas delvis spegla vad som sker i fördelningen av livsinkomster (4)¹.

Det innebär att långtifrån alla viktiga frågor i välfärdsfördelningen belyses. Exempelvis ingår inte utgifter för vård och omsorg, förmögenhetsfördelningen, fördelningen av utbildning, hälsa, boende, fördelningen över livet och mellan generationer, rörligheten mellan inkomstgrupper, klasser osv. Redogörelsen är således i flera avseenden begränsad.

Redogörelsen omfattar endast utvecklingen fram t.o.m. 1994, som är det senaste året för vilket det finns officiell statistik från SCB. Den innefattar därmed de första åren av den djupa ekonomiska krisen och konsekvenserna av de första besparingarna i de sociala trans-

¹ Se underbilaga 4.3 Referenser

fereringarna. De direkta effekterna av ändrade regler i skatte- och transfereringssystemen därefter genom sneringsprogrammet har tidigare utförligt redovisats vid ett antal tillfällen, senast i den ekonomiska vårpropositionen (prop. 1995/96:150 bil.1).

Skattereformen medförde stora förändringar i den officiella statistiken av definitioner av hushållens inkomster och av förutsättningarna för datainsamling. Förändringarna innebär stora svårigheter att länka samman utvecklingen före och efter reformen. Det är svårt att urskilja vad som är en effekt av reformen, andra förändringar i inkomstfördelningen eller effekter av ändrade definitioner. Flera oberoende utvärderingar av reformen har pekat på att den i huvudsak var fördelningspolitiskt neutral, även om hushåll med höga inkomster fick ett något gynnsammare utfall än vad som förutsetts (6, 8). De visar också att reformen inte var fullt finansierad vilket påverkar fördelning utfallet. De statistiska mätproblemen och de utvärderingar som genomförts har motiverat att redogörelsen inte innehåller några nya utförliga analyser av skattereformen. Inkomstfördelningen före respektive efter reformen betraktas som inte fullt jämförbara.

I denna redogörelse har resultat från offentlig statistik, aktuell forskning och nya beräkningar lagts samman för att ge en bättre grund till bedömning av vilka förändringar som har inträffat i inkomstfördelningen och de bakomliggande orsakerna. Den ekonomiska standarden mäts i hushållens disponibla inkomster, dvs. arbets- och kapitalinkomster efter skatter och transfereringar. För att kunna jämföra hushåll med olika försörjningsbörda justeras inkomsten med Socialstyrelsens normer för socialbidrag (konsumtionsenheter). Förklaringar till använda definitioner och metoder redovisas i underbilaga 4.2.

Under 20 år inträffar mycket stora förändringar. Inte utan ett omfattande forsknings- och utredningsarbete skulle man kunna analysera alla stora och mindre stora men ändå viktiga förändringar och pröva alternativa analysmetoder. Följande redogörelse innehåller således ett urval av alla de analyser som skulle kunna utföras.

2. Inkomstfördelningens utveckling

Den allmänna ekonomiska utvecklingen har naturligtvis betydelse för hur inkomstfördelningen utvecklas. Perioden 1975-1994 som analyseras präglas av stora makroekonomiska förändringar.

Den kraftiga internationella ekonomiska avmattningen i mitten av 1970-talet nådde Sverige först åren 1976 och 1977, som följd av den s.k. "överbrygningspolitiken". BNP-tillväxten hölls därmed uppe några år men föll sedan och blev i stället negativ 1977. För att stimulera ekonomin, motverka den höga lönekostnadsutveck-

lingen och de minskade vinstnivåerna genomfördes under åren 1976-1977 en serie mindre devalveringar. Mot slutet av 1970-talet var den svenska tillväxten åter på internationellt jämförbara nivåer.

Oljeprischocken 1979 resulterade i en period av stagnation i början av 1980-talet både i Sverige och internationellt. Först 1983 återhämtade sig ekonomin, i Sverige bl.a. till följd av ytterligare två devalveringar i början av 1980-talet. År 1984 uppgick den svenska tillväxten till ca 4 procent. Därefter följde en utdragen tillväxtperiod som i slutet av 1980-talet övergick i en period med överhettning. Tillväxten i BNP pendlade mellan ca 2 och 3 procent.

I början av 1990-talet vände utvecklingen till vad som betraktas som den djupaste ekonomiska krisen sedan 1930-talet. Under åren 1991-1993 föll BNP med sammanlagt 5 procent, arbetslösheten steg till höga nivåer och de offentliga finanserna försämrades kraftigt. År 1994 kunde en återhämtning i ekonomin skönjas men fortfarande var arbetslösheten hög.

2.1 Hur inkomstspridningen förändrats

Sedan drygt 10 år ökar inkomstklyftorna i Sverige enligt SCB:s officiella statistik. Ökningen tilldrar sig ett växande intresse och oroar många. Under 1990-talet hittills har ökningen varit påtaglig. Spridningen av hushållens disponibla inkomster, justerade för försörjningsbörda, var enligt SCB:s beräkning högre 1994 än vad som uppmäts sedan undersökningarna startade 1975.

Utvecklingen blir tydlig om man jämför den ekonomiska standarden bland de ekonomiskt mest välbeställda hushållen med dem som har svagast ekonomi. Det brukar mätas med den s.k. decilkvoten, dvs. kvoten mellan den disponibla inkomsten för de med högst ekonomisk standard och de med lägst standard, med hänsyn till försörjningsbörda. Som förklaras i underbilaga 4.2 beräknas kvoten mellan den inkomst som avgränsar de 10 procent med högst ekonomisk standard och den inkomst som avgränsar de 10 procent med lägst standard. I början av 1980-talet när inkomstfördelningen var som jämnast hade de välbeställda 2,5 gånger högre standard än de ekonomiskt svaga hushållen. Drygt 10 år senare är skillnaden cirka tre gånger. De viktigaste trenderna i övrigt under de senaste 20 åren enligt SCB:s officiella statistik är följande (diagram 2.1, förklaringar i underbilaga 4.2):

- *Inkomstspridningen*: Gini-koefficienten, det vanligaste måttet på spridningen, var 0,233 år 1975 mot 0,288 år 1994.
- *Ekonomiskt svaga hushåll*: Andelen hushåll som har disponibla inkomster under 50 procent av medianinkomsten har ökat från ca 6 procent till ca 8 procent.
- *Välbeställda hushåll*: De 10 procent respektive 1 procent mest välbeställda hushållens andel av de totala

disponibla inkomsterna ökade svagt under 1980-talet men minskade 1991-1993. En påtaglig ökning inträffade 1994.

- *Barnfamiljer och äldre:* Barnfamiljernas ekonomiska standard i förhållande till samtliga hushåll har minskat påtagligt under 1990-talet medan ålderspensionärernas standard ökat kraftigt.

Som nämnts beror en betydande del av förändringarna under senare år på de mätproblem som uppstod i samband med skattereformen. I diagrammet bryts därför linjerna före och efter reformen. SCB:s försök att räkna om inkomsterna för åren 1989 och 1990 med skattereformens regler visas också. Det stora glappet mellan linjerna för 1989 och 1990 indikerar hur mycket inkomstspridningen underskattades före skattereformen, bl.a. genom att många inkomster inte inräknades eller värderades lågt. Enligt SCB:s beräkningar för 1989-1990 ökade Gini-koefficienten med i medeltal 0,018 genom bl.a. basbreddningarna i reformen. Andelen inkomster bland de 10 procent respektive 1 procent mest välbeställda ökade med 1,7 respektive 1,2 procentenheter. Dessa ökningar av spridningsmått till följd av ändrade beräkningsmetoder är ungefär lika kraftiga som

den totala ökningen av inkomstspridningen 1983-1990.

Ett annat sätt att visa hur inkomstfördelningen ändras är att mäta hur den ekonomiska standarden utvecklas för olika decilgrupper 1975-1990 respektive 1991-1994 (diagram 2.2, förklaringar i underbilaga 4.2). Utvecklingen under de två perioderna kan inte läggas samman på grund av ändringarna i statistiken som följd av skattereformen. De 10 procent mest välbeställda hushållen (decilgrupp 10) ökade sin ekonomiska standard med 24 procent åren 1975-1990 samt med 13 procent åren 1991-1994. De 10 procent hushållen med svagast ekonomi (decilgrupp 1) fick ökad standard med endast ca 14 procent under åren 1975-1990 och en minskad standard med 17 procent åren 1991-1994. Det bör dock som vanligt betonas att resultaten för decilgrupp 1 är svårbedömda eftersom där ingår hemmaboende ungdomar (se bilagetabell 1.4) och andra grupper för vilka låga inkomster inte utan vidare kan likställas med svag ekonomi (t.ex. studerande, värnpliktiga, egenföretagare) samt grupper som endast tillfälligt har låga inkomster. Det är inte samma hushåll som följs över tiden utan fördelningen undersöks varje år på nytt. Många hushåll flyttar mellan decilgrupperna mellan olika år.

DIAGRAM 2.1 (a)
Inkomstspridningens förändring 1975-1994. Hushållens disponibla inkomster justerade för försörjningsbörda.

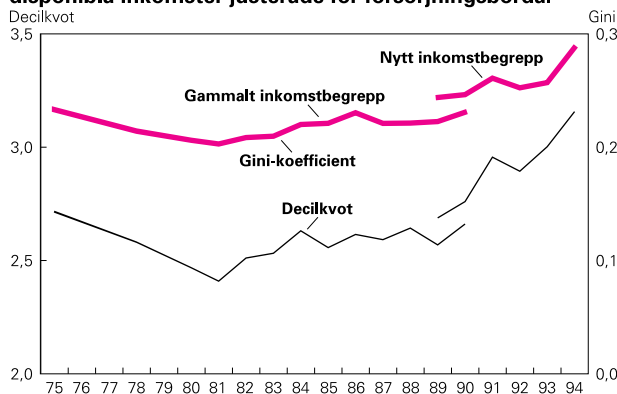

DIAGRAM 2.1 (c)
Ekonomiskt välbeställda hushåll.

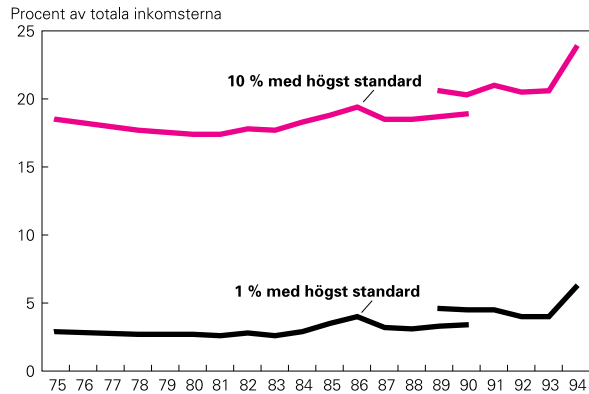

DIAGRAM 2.1 (b)
Ekonomiskt svaga hushåll.

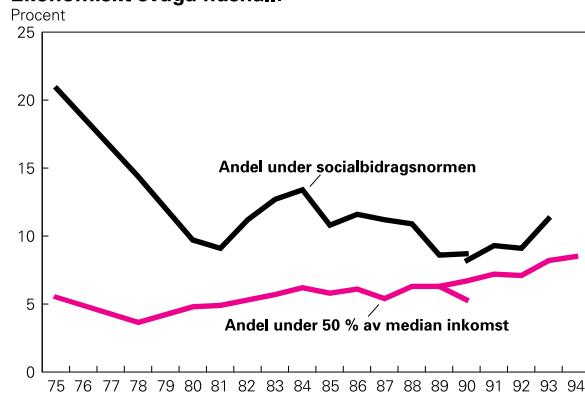
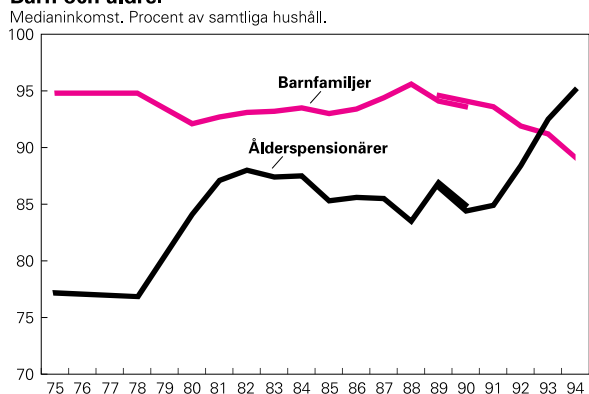
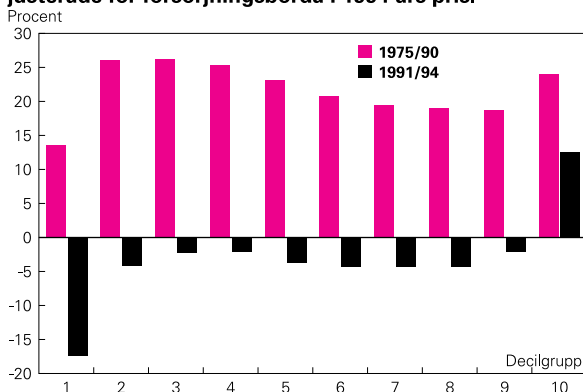

DIAGRAM 2.1 (d)
Barn och äldre.

Källa: Inkomstfördelningsundersökningen 1994, Be 21 SM 9601, SCB 1996 samt kompletterande tabeller.

DIAGRAM 2.2
Decilgruppernas standardutveckling 1975-90 respektive 1991-94. Förändring av hushållens disponibla inkomster justerade för försörjningsbörd i 1994 års pris.

Källa: HINK, SCB, Finansdepartementets beräkningar.

Anm. Som följd av ändrad inkomstmätning efter skattereformen kan utvecklingen 1975-90 respektive 1991-94 inte läggas samman.

2.2 Mätmetoderna påverkar

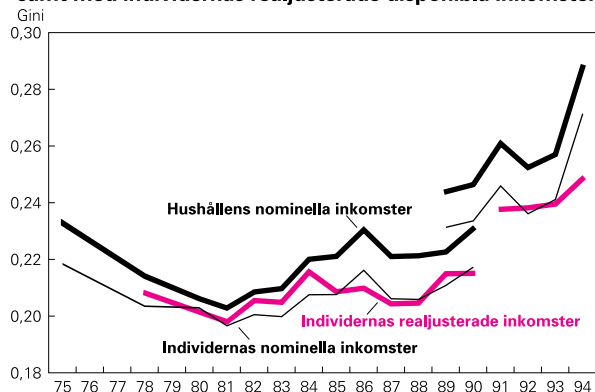
En viktig fråga är naturligtvis om den bild vi vant oss vid från den officiella statistiken är robust om man använder andra mätmetoder. För perioden 1975-1990 är bilden av utvecklingen ungefär lika även med andra spridningsmått (15). I följande beräkningar kompletteras dessa resultat med åren 1991-1994 och en känslighetsanalys av inkomstspridningen för individernas realjusterade inkomster.

Individernas välfärd: I den officiella statistiken över inkomstfördelningens utveckling ger man systematiskt låg vikt till vad som sker med barnens ekonomiska standard. Ett ensamhushåll ges samma vikt som ett hushåll med exempelvis två vuxna och tre barn. Vid en bedömning av utvecklingen ges således stor vikt till vad som sker för personer i små hushåll och mindre vikt till vad som händer för personer som lever i stora hushåll, dvs. främst för barn. Inom forskningen har man däremot ofta fokuserat på individen som analysenhet (9). Detta synsätt innebär också ett normativt ställningstagande att samtliga individer bör ges lika tyngd när vi bedömer fördelningen av ekonomiska resurser.

Inkomstspridningen mellan individer utvecklas något annorlunda än den för hushåll (diagram 2.3). För individernas disponibla inkomster var minskningen av inkomstspridningen fram till början av 1980-talet och ökningen i slutet av decenniet inte lika markerad som för hushållens inkomster. Däremot blir ökningen under senare år ungefär lika tydlig. Skillnaderna beror bl.a. på att, samtidigt som inkomstspridningen har ökat, viktiga strukturförändringar har inträffat i inkomstfördelningen, vilket redovisas i avsnitt 2.5. Barnfamiljer har fått en relativt sämre position i inkomstfördelningen medan t.ex. pensionärer har fått en förbättrad situation.

Realjusterade inkomster: I den officiella statistiken mäts hushållens inkomster enligt kontantprincipen. Som

DIAGRAM 2.3
Inkomstspridningen enligt Gini-koefficienten 1975-94 enligt SCB:s redovisning för hushållens disponibla inkomster jämfört med disponibla inkomster för individer samt med individernas realjusterade disponibla inkomster.

Källa: Hink, SCB, Finansdepartementets beräkningar.

inkomst räknas det nominella belopp hushållet kan disponera under kalenderåret.

Det innebär exempelvis att inkomster av kapital tas upp till sitt fulla nominella värde även om de helt eller delvis har urholkats av inflationen. Under år med höga nominella räntor och hög inflation kan som effekt uppkomma att inkomstspridningen ökar kraftigare än vad som skulle vara en ekonomiskt mer korrekt beräkning där man beaktar den reala avkastningen över tiden. Inga avdrag görs för ränteutgifter. En annan egenhet i det gängse inkomstbegreppet är att den inkomst som man har av en ägd bostad endast uppkommer som en inkomst om bostaden säljs utan att en annan ägd bostad anskaffas. Detta medför att inkomstspridningen varierar mer än vad som skulle bli fallet om man varje år kunde beakta en långsiktigt beräknad inkomst av bostaden. En närliggande egenskap är att de värdeförändringar som sker i aktier och andra värdepapper bokförs som inkomst först det år värdepapper säljs, dvs. realiseras. Värdeförändring under en följd av år registreras som inkomst först vid försäljningsåret, vilket kan ge en missvisande bild av inkomstfördelningen. Genom att hushållens benägenhet att realisera värdepapper varierar starkt mellan olika år, t.ex. som följd av förändrade skatteregler, får denna princip för mätning till följd att variationerna mellan olika år kan bli stora. Ett viktigt exempel på detta är att realisationsvinster på aktier blev mycket höga 1994 som följd av att skattesatsen höjdes från 12,5 procent till 30 procent år 1995.

I bl.a. beräkningarna inför skattereformen och vid utvärderingen av reformen mättes hushållens kapitalinkomster realt. Inkomster av kapital behandlades i dessa beräkningar på ett i ekonomisk mening mera långsiktigt sätt. En liknande schablonmässig beräkning av realjusterade inkomster har genomförts för 1978 och 1981-1994. Den innebär förenklat att räntor har korrikerats för inflationen, inkomster från värdestegringar av aktier utjämnats och att en inkomst av eget hem har

TABELL 2.1

Decilgruppernas standardutveckling. Förändring av hushållens nominella disponibla inkomster justerade för försörjningsbörd samt av individernas realjusterade disponibla inkomster 1978-1990 resp. 1991-1994. 1994 års priser

DECILGRUPP	FÖRÄNDRING, PROCENT HUSHÅLLSNOMINELLA INKOMST		INDIVIDERNAS REALJUSTERADE INKOMST		
	1978-90	1991-94	1978-90	1991-94	1991-94 EXKL. KVARBOENDE ¹
1	-3,8	-17,4	-2,3	-7,2	-1,9
2	14,4	-4,2	10,2	-0,4	0,2
3	15,1	-2,3	10,7	0,1	0,4
4	16,2	-2,2	10,9	0,1	0,3
5	17,1	-3,8	11,0	-0,6	-0,6
6	16,1	-4,4	10,5	-0,8	-0,7
7	14,5	-4,3	10,1	-0,4	0,3
8	13,8	-4,3	10,6	-0,1	0,0
9	15,1	-2,2	10,6	1,3	1,4
10	23,4	12,5	11,2	4,7	4,8
Alla	15,8	-0,5	10,1	0,7	1,0

¹ Hemmaboende ungdomar har exkluderats

Anm: Som följd av ändrad inkomstmätning efter skattereformen kan utvecklingen 1975-1994 inte läggas samman.

Källa: HINK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

beräknats i enlighet med nationalräkenskapernas driftsöverskott. Detta nya inkomstmått kallas förenklat för *realjusterad inkomst*. Hur beräkningen har genomförts förklaras i underbilaga 4.2²

Realjusterad inkomst för individer: Inkomstspridningen för individernas realjusterade disponibla inkomster förändrades inte nämnvärt 1978-1990 (diagram 2.3). Ökningen av inkomstspridningen under 1980-talet och 1991-1994 är mindre tydlig. Omläggningen av statistiken vid skattereformen medförde som nämnts en skenbar ökning av inkomstspridningen.

Den stora ökningen av ekonomisk standard i de övre decilgrupperna som visades i diagram 2.2 beror till betydande del på beräkningen av kapitalinkomster (tabell 2.1). De realjusterade inkomsterna för individer i de övre decilgrupperna ökade inte mer än för andra decilgrupper 1978-1990 och inte lika påtagligt 1991-1994. Den kraftiga minskningen av den ekonomiska standarden 1991-1994 för decilgrupp 1 beror dessutom till stor del på att ungdomar över 18 år som bor kvar hos föräldrarna räknas som egna hushåll (se vidare bilagetabell 1.4)³.

Metoden att beräkna realjusterade inkomster är stilsrad och förenklad. Beräkningarna visar dock hur känslig bilden av inkomstspridningens utveckling är för mätmetoderna. De indikerar att ökningen av inkomstklyftorna under senare år kan vara tillfällig.

² Av beräkningstekniska skäl har ca 10-40 hushåll med negativa inkomster exkluderats i denna och följande tabeller och diagram. Detta påverkar resultaten endast marginellt.

³ Ungdomar över 18 år som bor kvar hos föräldrarna har fått minskade disponibla inkomster som följd av bl.a. längre studietider och ökad arbetslöshet. I vilken utsträckning detta också speglar en sänkt ekonomisk standard för ungdomarna kan dock inte belysas eftersom det saknas uppgifter om den ekonomiska utvecklingen för de bostadshushåll ungdomarna lever i.

2.3 Ekonomiskt svaga hushåll

Hushåll under socialbidragsnormen: Ett centralt mål för välfärdspolitiken är att så långt möjligt minska risken att medborgare har så låga inkomster att pengarna inte räcker till skäliga utgifter för mat, bostad, hälsovård och andra grundläggande utgifter. I analyser av inkomstfördelningen brukar utvecklingen av antal hushåll med en svag ekonomi följas genom att man räknar andelen av alla hushåll vars inkomster inte når upp till Socialstyrelsens vägledande norm för socialbidrag. Som visats i diagram 2.1 har andelen hushåll med inkomster under socialbidragsnormen ökat under senare år.

Även dessa mätningar bör bedömas med försiktighet. Många hushåll har inkomster under socialbidragsnormen utan att de med rimliga kriterier kan anses vara ekonomiskt utsatta. Somliga hushåll har låga inkomster därför att man tillfälligtvis arbetar deltid eller studerar. Andra har förmögenhet eller likvida tillgångar. För egenföretagare mäter inkomststatistiken inte den ekonomiska standarden särskilt effektivt. Vissa har inte sökt bostadsstöd trots att de enligt undersökningarna kan ha rätt till bidrag, vilket t.ex. kan bero på att de har tillgångar som inte har registrerats. För ungdomar som bor hemma är som tidigare nämnts den disponibla inkomsten en dålig mätare av ekonomisk standard.

En beräkning för 1994 visar att de allra flesta som har inkomster under socialbidragsnormen hör till de grupper där det är osäkert om låg inkomst kan likställas med svag ekonomisk standard (tabell 2.2). Den är utförd enligt uppställningen i tabellen, dvs. först frånräknas alla hushåll som enligt reglerna har rätt till bostadsstöd men som inte har sökt det, därefter antalet

hushåll som har förmögenhet osv. Grupperna är således ömsesidigt uteslutande (förklaringar, se underbilaga 4.2).

TABELL 2.2

Antal hushåll med inkomster under socialbidragsnormen 1994

	ANTAL UNDER NORM	DÄRAV ANDEL MED SOCIALBIDRAG 1994, PROCENT
Hushåll under socialbidragsnormen	880 000	25
Därav:		
har ej sökt bostadsstöd	-37 000	11
har förmögenhet	-226 000	2
näringsidkare	-22 000	11
hemmaboende ungdomar	-155 000	10
studerande	-131 000	32
arbetar deltid eller del av år (exkl. arbetslösa och socialbidragstagare)	-18 000	0
Återstår:	291 000	53

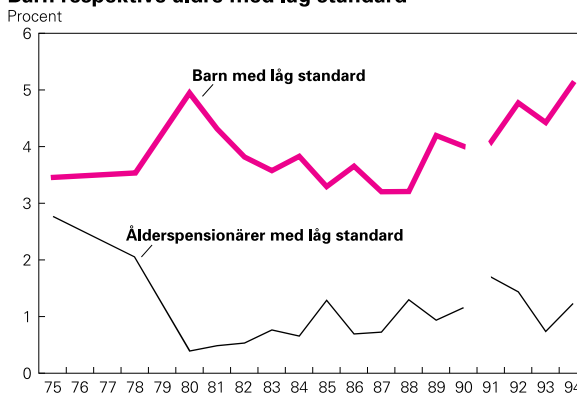
Källa: HINK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Beräkningen är naturligtvis schablonmässig. Bland hushåll som räknas bort finns säkert åtskilliga som har en svag ekonomi, t.ex. studerande som lever enkelt under studietiden eller personer som startat eget företag - båda i hopp om att få bättre inkomster längre fram i livet. Andra arbetar deltid för att det inte finns möjlighet att arbeta mer. Kalkylen visar dock att det är förenat med stora svårigheter att mäta förekomsten av antal hushåll med en låg ekonomisk standard. Det visas också av att det endast är en liten andel av alla hushåll med inkomster under socialbidragsnormen som faktiskt får socialbidrag.

Om t.ex. antalet studerande ökar, om fler arbetar i egna företag, om fler föredrar att arbeta deltid osv. kan nuvarande mätmetoder visa på en ökning av andelen hushåll med svag ekonomi - en ökning som inte rimligen kan tolkas som att allt fler hushåll blir ekonomiskt utsatta. Denna osäkerhet bör vägas in i bedömningen av utvecklingen som den visas av statistiken.

Barn och äldre: Barn och äldre står i välfärdspolitikkens fokus. En stor del av alla offentliga transfereringar och tjänster syftar till att ge dem goda levnadsvillkor. Sverige utmärker sig jämfört med de flesta andra länder genom den relativt höga ekonomiska standarden bland barn och äldre (3, 5).

En viktig indikator är andelen av alla barn under 18 år respektive äldre som lever i hushåll med relativt sett låg ekonomisk standard (under 50 procent av medianinkomsten, diagram 2.4). Under de senaste 20 åren har andelen av alla äldre med så låga inkomster minskat, från ca 3 procent 1975 till 1 procent år 1994. För barnen har utvecklingen varit den motsatta. Andelen av alla barn som lever i hushåll med en låg standard har

DIAGRAM 2.4**Barn respektive äldre med låg standard**

Källa: HINK, SCB, Finansdepartementets beräkningar.

ökat något, särskilt under senare år. Det bör dock noteras att, förutom de allmänna mätproblemen som berörts ovan, nivåerna i denna beräkning är känslig för hur man justerar de disponibla inkomsterna för hushållens olika försörjningssituation. Socialstyrelsens undersökningar pekar exempelvis på att för stora barnfamiljer är normerna för socialbidrag, som utgör grunden för justeringen av disponibla inkomster, höga jämfört med familjernas faktiska konsumtion (30).

2.4 Fördelningen av ekonomisk standard

Inkomstfördelningens utseende har förändrats betydligt under de senaste 20 åren. I diagram 2.5 jämförs hur alla hushåll fördelade sig över inkomstskalan åren 1975, 1983, 1990, 1991 och 1994. Även här beskrivs disponibla inkomster i fasta priser justerade för försörjningsbördan beräknade för individerna (hushållen vägda efter antal individer).

Utjämningen under perioden 1975-1983 förefaller förklaras främst av en sammanpressning av fördelningen genom att antalet individer med lägre inkomster minskade markant samtidigt som antalet med högre standard inte alls ökade. Huvuddelen av den ekonomiska tillväxten hamnade således bland individer med lägre inkomster. Fördelningen blev betydligt mer koncentrerad kring medianinkomsten, eller annorlunda uttryckt, allt fler kunde räknas som medelinkomsttagare. Denna utveckling förklaras till stor del av att pensionerna blev högre, för bland individer 20-64 år var utjämningen avsevärt mindre.

När man jämför åren 1983 och 1990 kan man se att fördelningen ändrat både form och läge. Den ekonomiska tillväxten och individernas ökade realinkomster har flyttat fördelningens tyngdpunkt. År 1990 är fördelningen inte lika sammanpressad som 1983. De ökande inkomstklyftorna beror på en kraftig minskning av individer med genomsnittliga inkomster, dvs. antalet medelinkomsttagare sjönk. Det finns egentligen inga tecken på att detta berodde på en motsvarande ökning

av antalet individer med låga inkomster, utan de ökande inkomstsklyftorna förefaller huvudsakligen kunna förklaras av en ökning av antalet individer med högre inkomster, främst bland dem i förvärvsaktiv ålder.

Under perioden 1991-1994 förefaller den ökade spridningen sammanhänga dels med en ökning av antalet individer med mycket låga inkomster, dels en viss ökning av dem med höga inkomster. I botten av fördelningen finns dock tidigare nämnda mätproblem för hemaboende ungdomar. I mitten av fördelningen inträffade en koncentration kring medianvärdet. Detta är tro-

ligen en effekt av minskad sysselsättning och ökad arbetslöshet. Även här var det främst förändringar för hushåll i åldern 20-64 år som påverkade fördelningens utseende.

2.5 Strukturförändringar i inkomstfördelningen

Den ekonomiska standarden har under de senaste 20 åren utvecklats mycket olika för skilda grupper. Detta innebär att bakom en till synes ganska oförändrad fördelning döljer sig omfattande relativa standardförskjutningar mellan olika grupper.

Den kanske viktigaste förändringen är den relativa förändringen mellan hushåll med olika ålder (huvudförsörjarens ålder) (15, 16). Yngre hushåll, särskilt de under 25 år, har fått sänkta inkomster särskilt under 1990-talet (diagram 2.6., bilagetabell 1.1). Ålderspensionärer som grupp har fått kraftigt ökade realinkomster. År 1975 hade ungdomar under 25 år 16 procent högre ekonomisk standard än hushåll i åldern 65-74 år. År 1994 hade gruppen 65-74 år 54 procent högre

DIAGRAM 2.5 (a)
Individer 1975, 83, 90, 91 samt 94 fördelade efter disponibla inkomster justerade för försörjningsbörda i 1994 års pris. Frekvensfördelning 1975 och 1983.

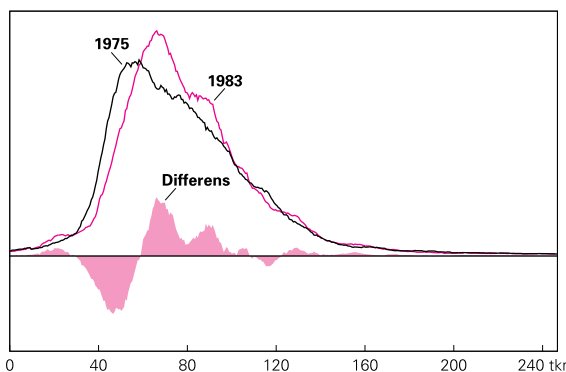

DIAGRAM 2.5 (b)
Frekvensfördelning 1983 och 1990.

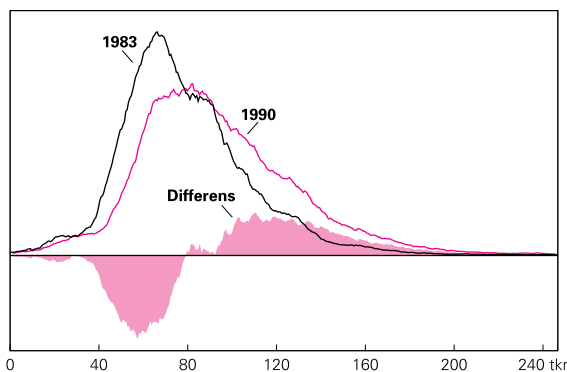
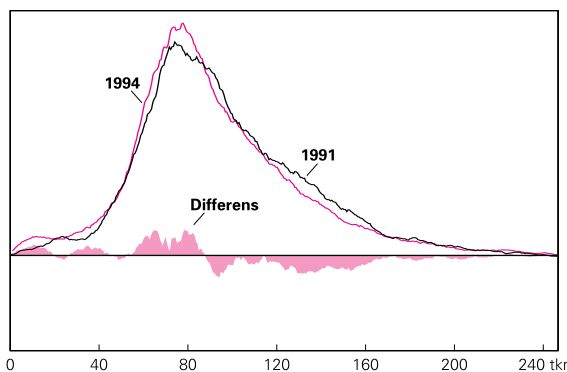

DIAGRAM 2.5 (c)
Frekvensfördelning 1991 och 1994.

Källa: Hink, SCB, Finansdepartementets beräkningar.

Anm. Kärn-estimat har använts för att utjämna frekvensfördelningen (förklaring i underbilaga 1.2).

DIAGRAM 2.6
Åldersgrupper och familjetyper. Procentuell förändring i disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda 1975-90 respektive 1991-94. Medianvärden i -94 års pris.

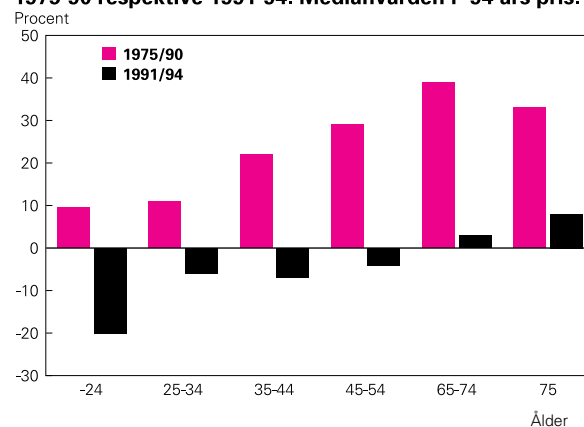
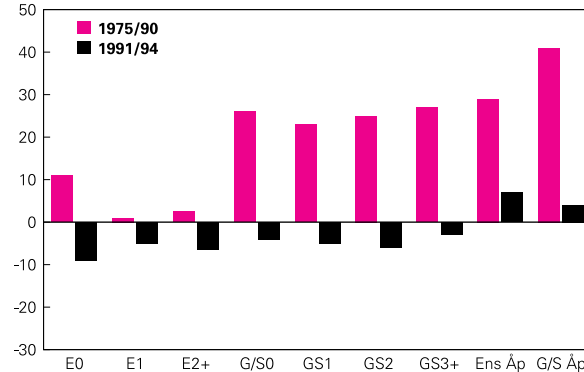

DIAGRAM 2.6
Procent

Källa: Hink, SCB, Finansdepartementets beräkningar.

Anm. E0-E2+ = Ensamstående utan eller med ett, två eller fler barn.

G/S0-G/S3 = Giftn/samboende utan eller med ett, två eller fler barn.

Ens Åp, G/S Åp = Ensamstående resp. giftn/samboende ålderspensionärer.

standard. Den enda grupp som fått ökade inkomster under de ekonomiska krisären är ålderspensionärerna.

Den andra påtagliga förändringen är den relativa försvagningen av den ekonomiska standarden för ensamföräldrar (23). Under hela perioden har deras disponibla inkomster utvecklats svagare än för andra familjetyper. Även ensamboende utan barn har haft en svag utveckling, vilket sammanhänger med att flertalet i gruppen är yngre.

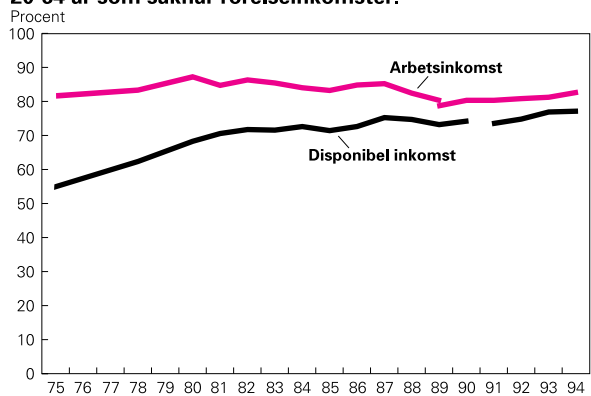
Indelning i grupper görs varje år. Det innebär att sammansättningen skiftar under den tidsperiod som analyseras. Strukturella förändringar i form av ökat arbetskraftsdeltagande, högre utbildningsnivå, ny näringsgrensstruktur och ökad arbetslöshet förändrar gruppernas storlek och sammansättning. Förändringar mellan grupperna över tiden kan således delvis bero på att gruppernas sammansättning ändrats, t.ex. med avseende på ålder. De redovisade medianinkomsterna avser det mittersta hushållet och påverkas således inte av olika extrema observationer, vilka normalt gör att medelvärdena ligger högre.

2.6 Kvinnor och män

Löner och standardutveckling för kvinnor respektive män beskrivs i flera olika sammanhang, bl.a. i SCB:s statistik och i den årligen återkommande bilagan till budgetpropositionen om "Ekonomiska resurser för kvinnor och män". SCB har exempelvis visat att helårs- och heltidsarbetande kvinnors genomsnittliga arbetsinkomster minskade något i förhållande till männens inkomster under 1980-talet men ökade något under senare år (diagram 2.7).

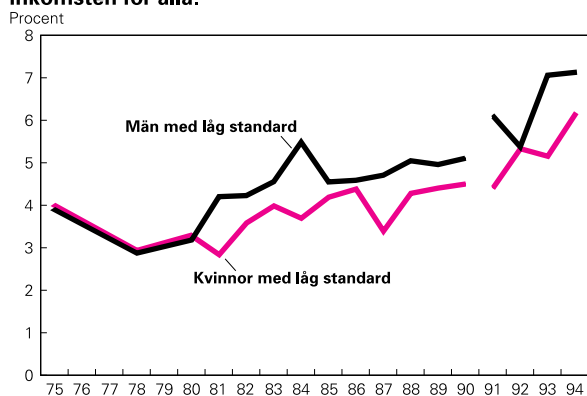
Nu genomförda beräkningar visar att kvinnornas faktorinkomster (löner och kapitalinkomster) ökade kraftigt i andel av männens fram till mitten av 1980-talet varefter andelen varit relativt konstant. Det beror

DIAGRAM 2.7
Kvinnors inkomster i procent av mäns 1975-94.
Disponibla inkomster för alla individer 20 år och äldre samt arbetsinkomster bland helårs- och heltidsanställda 20-64 år som saknar rörelseinkomster.

Källa: Inkomstfördelningsundersökningen 1994, Be 21 SM 9601, SCB 1996, HINK, Finansdepartementets beräkningar.

DIAGRAM 2.8
Andelen av alla kvinnor respektive alla män som lever i hushåll med disponibla inkomster under 50% av medianinkomsten för alla.

Källa: Hink, SCB, Finansdepartementets beräkningar.

främst på en stark ökning av lönerna som följd av ökade arbetstider. Kvinnornas pensioner har också ökat starkt genom att allt fler får ATP. En beräkning av mäns och kvinnors disponibla inkomster visar att kvinnornas inkomster ökade i relation till männens fram till mitten av 1980-talet, varefter andelen varit ganska konstant. Någon minskning under senare år kan inte skönjas, snarare tendenser till en ökning. Mäns och kvinnors arbetsinkomster och transfereringar har beräknats efter skatt. För makar har hushållets skattefria transfereringar delats lika.

En annan indikator på den ekonomiska standardutvecklingen för kvinnor är andelen kvinnor bland ekonomiskt svaga hushåll (se avsnitt 2.3). Andelen av alla män respektive av alla kvinnor som lever i hushåll med en standard som understiger 50 procent av medianinkomsten har trendmässigt ökat under de senaste 20 åren. Sedan början av 1980-talet är andelen män med låg ekonomisk standard högre än andelen kvinnor. Andelen män som har en låg standard har även ökat något mer än andelen kvinnor.

3. Inkomstspridningens komponenter

För att söka förstå de processer som ligger bakom minskade respektive ökade inkomstklyftor försöker man ofta dela upp den totala inkomstspridningen på olika komponenter. En metod är att dela in befolkningen i olika grupper och därefter beräkna hur stor del av den totala inkomstspridningen som härrör från olika delgrupper. En annan metod är att söka fastställa hur olika inkomstkällor (lön, pension, skatt m.m.) bidrar till den totala spridningen i de disponibla inkomsterna.

Ett flertal analyser med dessa metoder har genomförts under senare år bl.a. av inkomstfördelningens utveckling i Storbritannien, i olika OECD-länder samt för Sverige 1975-1991 (10, 15, 21, 22). Metoderna anses

tämligen robusta och enkla att tillämpa, även om tolkningsproblem kan förekomma om många förhållanden ändras samtidigt (13). OECD har rekommenderat att fler länder prövar metoderna och arbete pågår enligt uppgift i bl.a. Kanada, Tyskland och Nederländerna. Fördelarna av att fler länder samtidigt använder metoderna på liknande sätt är naturligtvis många, bl.a. kan metoderna förbättras och resultat från olika länder jämföras.

Den följande sammanställningen av resultat baseras på olika forskningsresultat som kompletterats med nya beräkningar för Sverige, bl.a. för perioden 1991-1994. Metoderna förklaras kortfattat nedan. Utförligare förklaringar lämnas i underbilaga 4.2. Det är hushållens nominella disponibla inkomster justerade för försörjningsbördan vägd med antal individer i hushållen som analyseras.

3.1 Förändringen för olika grupper

Genom att dela upp den totala inkomstspridningen i befolkningen på olika grupper efter ålder, familjetyper, sysselsättning etc. kan man få en viss vägledning om hur förändringar i inkomstfördelningen förklaras av skillnader mellan grupperna. Med statistiska metoder kan man dela upp inkomstspridningen och förändringen mellan olika år i följande komponenter.

1. *Andelsförändringar*: Inkomstspridningen kan öka eller minska genom att olika gruppers storlek i förhållande till varandra förändras, utan att deras inkomstnivå förändras.
2. *Skillnad i medelinkomst*: Spridningen kan ändras som följd av att gruppernas relativa inkomstnivå förändras, även om gruppernas relativa storlek är oförändrad.
3. *Inomgrupps-spridning*: Den del av den ökade eller minskade spridningen som förklaras av att spridningen förändrats inom olika grupper, snarare än mellan grupperna.

I det följande sammanställs resultaten från olika studier med de kompletterande beräkningar som nu genomförts av spridningsmättet Mean Log Deviation, även för åren 1991-1994 (MLD, se bilagediagram 1.1).

Resultat

Befolkningsförändringar

Förändringar i befolkningens sammansättning - exempelvis en ökning av antalet äldre, barn, ensamboende osv. - har endast haft en marginell påverkan på inkomstfördelningen (10, 15, 22). Det beror antagligen på att befolkningsförändringarna är små och långsamma. Nu genomförda beräkningar bestyrker dessa resultat. Under 1975-1983 när inkomsterna utjämnades respekti-

ve under perioderna 1983-1990 respektive 1991-1994 när inkomstspridningen ökade förklarar ändrad sammansättning i befolkningen endast en ringa del. Det visas vid uppdelningen av den totala förändringen av inkomstspridningen under vardera de tre perioderna för åldersgrupper och olika familjetyper på så sätt att ändrad befolkningsandel förklarar endast några få procentenheter (bilagetabell 1.2).

Åldersskillnader

Inkomstklyftorna mellan hushåll i olika åldersgrupper har ökat trendmässigt. Som visats beror det på att den ekonomiska standarden för ungdomar under 25 år och i viss mån även för hushåll i åldern 25-34 år relativt försämrats medan den förbättrats för medelålders 55-64 år och för ålderspensionärer. Under perioden 1975-1983 förklaras den minskade spridningen till ungefär en tredjedel av att ålderspensionärernas ekonomiska standard successivt har närmat sig genomsnittet för befolkningen. Något förenklat kan man säga att under 1975-1983 minskade klyftorna mellan åldersgrupperna på grund av att pensionärerna närmade sig den övriga befolkningens standard. Under 1980-talet ökade åldersklyftorna framför allt på grund av att hushåll i den "gyllene medelåldern" 45-64 år fick stora ökningsar av den ekonomiska standarden. Under 1990-talet drabbas främst de yngre som inte får fotfäste på arbetsmarknaden. Trenden till ökande åldersklyftor förklarar delvis de allmänt ökande inkomstklyftorna. Denna trend skiljer Sverige från utvecklingen i bl.a. Kanada, Nederländerna och Storbritannien (22).

Längre studietider, högre arbetslöshet osv. förklarar delvis de sänkta inkomsterna för yngre medan den successiva "mognaden" av ATP-systemet huvudsakligen förklarar ökningen för de äldre. För förvärvsaktiva kan en förklaring till ökad spridning mellan åldersgrupper vara att erfarenheter värderas allt högre på arbetsmarknaden (13). Än viktigare torde vara att de äldre har fått ökade kapitalinkomster.

Familjetyper

Spridningen mellan olika familjetyper minskade 1975-1983, främst beroende på utjämnningen mellan pensionärshushåll och övriga hushåll. Den ökade inkomstspridningen 1983-1990 förklaras till någon del av ökade inkomstklyftor mellan olika familjetyper. Den ökade spridningen 1991-1994 synes emellertid inte till någon väsentlig del kunna förklaras av de relativa förändringar i ekonomisk standard som inträffat exempelvis mellan barnfamiljer och pensionärshushåll.

Kvinnor och män

Utjämnningen fram till 1983 förklarar till någon del av att skillnaderna mellan kvinnors och mäns disponibla inkomster minskade. Den ökade inkomstspridningen därefter förefaller inte bero på ökade klyftor mellan män

och kvinnor (beräkning av disponibel inkomst, se avsnitt 2.6).

Regionala skillnader

Utjämnings 1975-1983 respektive de ökande inkomstklyftorna under 1980-talet förefaller inte kunna förklaras av förändringar mellan olika regioner i landet (15, 22). De nu genomförda beräkningarna bekräftar dessa resultat, även för perioden 1991-1994. Den minskade spridningen 1975-1983 och de ökade klyftorna däremot beror i stort sett helt på en förändrad spridning inom regionerna.

Ändrad sysselsättning

Utjämnings av inkomstfördelningen 1975-1983 förklaras till betydande del av att spridningen mellan grupper med olika förvärvsgrad minskade (15). De genomsnittliga disponibla inkomsterna ökade betydligt för hushåll där ingen förvärvsarbetar (t.ex. studerande och ålderspensionärer). De nu genomförda beräkningarna bekräftar dessa resultat. De visar att även bland hushåll 20-64 år utjämnades inkomsterna påtagligt mellan grupper med olika sysselsättningsgrad. De relativa genomsnittliga disponibla inkomsterna sjönk för hushåll med helårs- och heltidsarbete respektive med hög förvärvsgrad medan de ökade för deltidsarbetande.

Under perioden 1983-1990 ökade andelen hushåll som arbetade heltid under hela året medan andelen delårs- och deltidsarbetande hushåll minskade. Detta bidrog till en minskad spridning eftersom sysselsättningsgraden blev mer homogen. En större och motverkande faktor var dock den ökande spridningen inom alla grupper.

Under tiden 1991-1994 minskar sysselsättningsgraden drastiskt samtidigt som spridningen inom de olika grupperna fortsätter att öka. Dessa båda faktorer gör att den totala inkomstspridningen ökar. Tvärtemot vad som kunde väntas har inkomstspridningen mellan grupper med olika sysselsättningsgrad inte ökat, snarare har en liten utjämning skett mellan dem.

Förändringar av försörjningsstatus

Indelningen efter sysselsättningsgrad är ganska grov. Därför har en mer förfinad gruppindelning utarbetats. Den syftar till att med större precision beskriva hur varje hushåll erhåller sin försörjning. Indelningen efter sysselsättningsgrad för gruppen 20-64 år har här kompletterats med att de hushåll urskiljs som är egenföretagare, studerande, sjukskrivna eller arbetslösa samt förtidspensionärer (förklaringar i underbilaga 4.2). Detta innebär att grupperna blir mer renodlade.

De anställda med heltidsarbete som andel av alla hushåll 20-64 år ökade till 1990, för att sedan minska kraftigt. Gruppen deltidsanställda (inkluderar makar där en arbetar heltid och den andre deltid) ökade 1975-1983 varefter den minskade. Minskningen fortsatte

under den ekonomiska krisen under 1990-talet. Andelen förtidspensionärer, sjukskrivna m.fl. och studerande ökade, särskilt mot slutet av 1980-talet. Ökningen fortsatte tydligare under 1991-1994.

Denna indelning av hushållen efter s.k. försörjningsstatus gör förändringarna i inkomstspridningen något tydligare. Mellan 1975 och 1983 minskade den genomsnittliga inkomsten för anställda med heltidsarbete jämfört med alla hushåll. Samtidigt ökade spridningen inom denna grupp. Utjämnings inom gruppen 20-64 år synes till betydande del förklaras av ökad sysselsättning bland kvinnor, särskilt gifta/samboende kvinnor.

Den ökade inkomstspridningen 1983-1990 förklaras i stort sett helt av att spridningen inom olika grupper ökade. Detta torde delvis förklaras av att många kvinnor övergick från deltidsarbetande till heltidsarbete, dvs. sammansättningen av gruppen heltidsanställda förändrades. Spridningen mellan de olika försörjningsgrupperna minskade. Förskjutningen mellan grupperna motverkade delvis den ökade spridningen inom grupper.

Under 1990-talet har dessa processer delvis vänt. Andelen hushåll med anställning minskar kraftigt. Dessutom ökar andelen studerande och förtidspensionärer. Beräkningen pekar på att den ökade inkomstspridningen 1991-1994 till betydande del sammanhänger med att andelen heltidsanställda minskar medan andelen arbetslösa, studerande, förtidspensionärer etc. ökar.

3.2 Uppdelning i olika inkomstkällor

En annan viktig metod för att söka förstå varför fördelningen av ekonomiska resurser förändrats är att med statistiska metoder dela upp förändringen av den totala spridningen i olika inkomstkällor. Uppdelningen kan ge vägledning om den förändrade spridningen beror på att t.ex. faktorinkomster blivit mer ojämnt fördelade, att skatternas eller socialförsäkringarnas utjämnande effekt försvagats etc.

Det finns flera undersökningar som visar hur olika spridningsmått förändras över tiden för arbetsinkomster samt hur inkomstspridningen olika år modifieras av skatter respektive transfereringar (15, 18). I följande analys har dessa resultat kompletterats främst genom att inkludera perioden efter skattereformen 1991-1994. Dessutom har två skilda spridningsmått (Ginkoefficienten och ett index som bygger på variationskoefficienten, se underbilaga 4.2) delats upp finfördelat och känslighetsberäkningar genomförts för bl.a. realisationsvinster. Vid analysen har de vuxna individerna i hushållet indelats i huvudförsörjare (den med högst skattepliktig inkomst) och make/maka. Resultaten sammanfattas i bilagetabell 1.3 och bilagediagram 1.3.

Resultat

Utjämningsen 1975-1983

Den minskade spridningen av hushållens ekonomiska standard under denna period anses främst kunna förklaras av en ökad utjämningsen genom sociala transfereringar och av en jämnare fördelning av löneinkomster (15, 18).

De nu genomförda beräkningarna bestyrker och kompletterar dessa resultat. Uppdelningen visar att den huvudsakliga förklaringen till den minskade spridningen av hushållens ekonomiska standard under denna period var att pensionernas andel av hushållens totala disponibla inkomster ökade kraftigt medan lönerna andel minskade - som en följd av de ökande pensionerna. Förändringar i skatternas inkomstutjämningsen effekt bidrog under denna period något till att öka inkomstspridningen. Ändrade kapitalinkomster och realisationsvinster hade endast marginell betydelse för utvecklingen.

De *skattepliktiga transfereringarna*, särskilt pensionerna, utbetalades i slutet av perioden i högre utsträckning till personer högre upp på inkomstskalan. Det innebär att de skattepliktiga transfereringarna i slutet av perioden svagt bidrog till ökad inkomstspridning⁴.

De *skattefria bidragen*, t.ex. barnbidragen, bostadsstöden, socialbidragen, har stor betydelse för omfördelningen av hushållens inkomster. Under 1975-1983 ökade deras andel av de disponibla inkomsterna endast marginellt. Den minskade inkomstspridningen under perioden kan inte förklaras av förändringar i barnbidrag, bostadsstöd o.d.

De ökande inkomstklyftorna 1983-1990

Den ökade spridningen 1983-1990 förklaras främst av en ökad spridning av faktorinkomster, både arbetsinkomster och kapitalinkomster (15). Nu genomförda beräkningar tyder på att det var stora förändringar som inträffade under perioden och att dessa delvis motverkade varandra. De båda spridningsmåttens ger en relativt samstämmig bild av utvecklingen.

Löner och näringsinkomster blev avsevärt mer ojämnt fördelade under 1980-talet som till stor del präglades av en långvarig högkonjunktur. Den enskilt viktigaste förklaringen till den ökade inkomstspridningen under denna period var dock enligt beräkningarna ökningen av och den ojämna fördelningen av kapitalinkomster och realisationsvinster. I en känslighets-

beräkning har inkomster från och skatter på realisationsvinster tagits bort. Den visar att förklaringen till ökade inkomstklyftor, vid sidan av de ökade realisationsvinsterna, framför allt var en större spridning i löneinkomsterna. De *sociala transfereringarnas* utjämningsen effekt förändrades inte nämnvärt under perioden.

Skatternas utjämningsen effekt ökade något i slutet av 1980-talet (6). Den ökade spridningen av löner och kapitalinkomster motverkades således av höjda skatter. Skatterna som andel av hushållens totala inkomster ökade, men också progressionen. Skatternas faktiska utjämningsen effekter beror naturligtvis både på skattesatserna, hur stor del av inkomsterna som beskattas samt på relativa förändringar i storleken av olika inkomstkällor.

Krisåren 1991-1994

Utvecklingen hittills under 1990-talet förklaras av delvis andra förändringar, som också sammanhänger med den ekonomiska krisen. För denna period finns det ännu inga forskningsresultat som nu genomförda beräkningar kan jämföras med, vilket medför en ökad osäkerhet i bedömningarna. Därtill kommer att det är oklart om de tendenser som kan iakttas fram till och med 1994 är tillfälliga eller bestående. Beräkningarna med skilda mått ger under denna period delvis olika resultat. Förklaringen torde vara att metoderna är olika känsliga för extrema värden, t.ex. mycket höga realisationsvinster respektive löner för enstaka hushåll. Resultaten skall därför tolkas med viss försiktighet.

Löner och näringsinkomster: En viktig tendens under denna period är att lönerna och näringsinkomsternas andel av de disponibla inkomsterna minskar, både för huvudförsörjarna och makarna. Lönerna får också ett försvagat samband med hushållens disponibla inkomster. Spridning i löne- och näringsinkomster har samtidigt ökat. Skillnaderna i resultat för spridningsmåttens kan tyda på att andelen personer med mycket höga löneinkomster har ökat. Den sammantagna effekten av dessa olika förändringar är att den ökade lönespridningen delvis motverkas av att löneandelen minskar. Totalt sett förefaller spridningen i löne- och näringsinkomster därför ha ett relativt svagt förklaringsvärde till de ökade inkomstklyftorna.

Kapitalinkomster: Inkomster från kapital minskade något men realisationsvinster som andel av de disponibla inkomsterna ökade påtagligt, speciellt 1994. Kapitalinkomsterna blev dessutom mer koncentrerade till de övre inkomstskikten. Som visats tidigare förklaras i stort sett hela den ökning av inkomstspridningen som inträffat under perioden av denna ökning och koncentration av kapitalinkomsterna. På grund av de förändrade skattereglerna var realisationsvinsterna ovanligt stora 1991 och särskilt 1994. En del av den ökade inkomstspridningen 1994 kan därför vara av tillfällig karaktär, vilket också berördes i avsnitt 2.2.

Pensioner: Under 1970-talet medverkade ”mogna-den” i ATP-systemet väsentligt till utjämningsen av den

⁴ Beräkningen som visar att socialförsäkringar o.d. bidrar till en ökad inkomstspridning skall inte sammanblandas med den betydande utjämningsen som sker mellan grupper med olika risker i den offentliga socialförsäkringen jämfört med en marknadsbaserad försäkring. Den statistiska beräkningen visar endast att nivåerna i socialförsäkringsersättningar är högre bland hushåll med högre disponibla inkomster, d.v.s. att det finns ett positivt samband mellan transfereringar och inkomst. Om sambandet ökar, genom t.ex. högre ersättningsnivåer, minskar transfereringarnas bidrag till utjämningsen.

ekonomiska standarden i Sverige.⁵ Under 1990-talet finns det indikationer på att effekten är den motsatta. Den fortsatta "mognaden" synes nu medverka något till en ökad inkomstspridning. Många pensionärer har numera en ekonomisk standard med hänsyn till försörjningsbördan som överstiger den för vanliga löntagare. De äldre med låg pension ersätts efterhand med pensionärer med högre ATP. Samtidigt har reallönerna utvecklats svagt för hushåll i förvärvsaktiv ålder. Dessa förändringar förefaller ha bidragit något till en ökad inkomstspridning.

Inkomstförsäkringar: Under 1990-talet kan man se ett litet trendbrott också vad avser inkomstförsäkringarnas effekter på inkomstspridningen. Framför allt har den kraftiga ökningen av arbetsmarknadsstödet medfört att inkomstförsäkringarna nu medverkar något till en minskad spridning. Effekten av inkomstförsäkringarna är dock relativt begränsad i förhållande till andra förändringar. Införandet av en arbetsgivarperiod kan ha medfört att sjukförsäkringens effekt underskattas.

Inkomstskatter: Som nämnts inledningsvis avser dessa beräkningar endast utvecklingen efter skattereformen, inte övergången. Skatternas andel av de disponibla inkomsterna har ökat 1991-1994, vilket främst torde bero på ändringar i grundavdraget samt införandet av egenavgifter. De totala skatternas progressivitet minskade 1992 men har ökat under senare år. I någon mån kan detta delvis bero på skatten på de höga realisationsvinsterna och även till viss del skatterna på de ökade pensionsutbetalningarna. Sammantaget medför detta att skatternas utjämnande effekt ökar något under perioden, även med bortseende från skatten på de höga realisationsvinsterna.

Barnbidrag, bostadsbidrag etc: De skattefria bidragens, dvs. främst barnbidragens, bostadsstödens och socialbidragens, andel av hushållens disponibla inkomster ökade svagt 1991-1994. Bidragens samvariation med de disponibla inkomsterna förändras knappast. Det innebär att de skattefria bidragen endast i begränsad utsträckning har kunnat motverka den ökade spridningen i andra inkomstkällor.

3.3 Arbetslöshetens inverkan på inkomstfördelningen

Inkomstklyftorna och fattigdomen har ökat i många länder i Europa. I de flesta bedömningarna anses de ökade problemen med sysselsättningen direkt och indirekt vara en av huvudorsakerna till de ökande klyftorna.

Den omedelbara effekten av en ökad arbetslöshet är att många hushåll drabbas av inkomstförluster. Hur stora de direkta förlusterna blir bestäms av lönefördelningen bland dem som blir arbetslösa, antalet som är försäkrade och reglerna inom arbetslöshetsstödet respektive socialbidraget. För en arbetslöshetsförsäkrad industriarbetare med en årsinkomst på 200 000 kronor medför ett års arbetslöshet en inkomstförlust enligt 1996 års regler på ca 33 000 kronor eller ca 25 procent efter skatt.

Arbetslösheten drabbar i högre grad ungdomar, personer med kort utbildning, arbetare, invandrare osv., dvs. grupper som redan i utgångsläget ofta har lägre inkomster. Effekten enbart av den ojämnt fördelade arbetslöshetsrisken medför naturligtvis en ökad inkomstspridning. Om arbetslösheten blir mer jämnt fördelad minskar denna effekt. Den motverkas också av att taket i arbetslöshetsförsäkringen är lågt i förhållande till inkomsterna i många arbetar- och tjänstemannakollektiv. Inkomstförlusten vid arbetslöshet blir avsevärt högre för personer som haft inkomster över taket. För många familjer med barn blir nettoförlusten mindre genom att bostadsbidragen ökas och avgifterna till barnomsorgen kan sättas ned.

I olika sammanhang har försök gjorts att beskriva skatte- och bidrageffekten som uppkommer genom inkomstförlusterna vid arbetslöshet. En metod som använts är att simulera effekterna på inkomstfördelningen genom att förändra antalet arbetslösa och/eller arbetslöshetsperioderna bland de arbetslösa. Årsinkomsterna omräknas med hänsyn till den förändrade arbetslösheten. Denna metod har bl.a. tillämpats i Storbritannien 1977 där man fann relativt stora effekter på inkomstfördelningen. Inkomstspridningen ökade som följd av höjd arbetslöshet. I den fördelningspolitiska redogörelsen 1994 (prop. 1993/94:150 bil. 1.5) redovisades ett motsvarande experiment för Sverige där förvärvsarbetande i en modellbefolkning "gjordes arbetslösa" enligt den risk de hade med hänsyn till ålder, kön, socioekonomisk grupp, region etc. När lönerna ersattes med arbetslöshetsersättning så ökade inkomstspridningen något. Genom de ersättningsnivåer som då gällde, och som följd av att hushållen byter plats i inkomstfördelningen - de arbetslösa hamnar i den lägre delen medan de som fortsätter att arbeta flyttar upp i fördelningen - blev dock effekten ganska marginell.

Beräkningar har också genomförts av den motsatta direkta effekten, dvs. av en ökad sysselsättning. I regeringens proposition En ekonomisk politik för att halvera den öppna arbetslösheten till år 2000 (prop. 1995/96:207) redovisades en beräkning av effekterna på inkomstfördelningen av en halvering av den öppna arbetslösheten. Beräkningarna visade att hushållen i den nedre delen av inkomstfördelningen får den största relativa ökningen av den disponibla inkomsten vid minskad arbetslöshet. Resultatet sammanhänger med att andelen arbetslösa är högre bland hushåll i den nedre delen av inkomstfördelningen. Även i detta fall skulle dock effekten på inkomstspridningen reduceras efter

⁵ Analysen av bruttobelopp för transfereringar kan delvis vara missledande. En stor del av pensionerna var t.ex. 1975 obeskattade eller lågt beskattade medan den relativa skatten ökade efterhand som fler fick ATP-pensioner. Pensionernas nettoeffekter på inkomstspridningen kan därmed delvis vara överskattad.

det att man beaktat hushållens relativa positioner före och efter experimentet.

Under perioder av arbetslöshet förändras emellertid i allmänhet många andra ekonomiska förhållanden. Sysselsättningen minskar och i konjunkturedgångar sjunker ofta företagens vinster, vilket bl.a. kan medföra att hushållens företag- och kapitalinkomster sjunker. Arbetslösheten kan bromsa både löneökningar och inflationen, vilket också kan pressa räntorna. I hushåll där en person drabbas av arbetslöshet kan i vissa fall den andre öka sin arbetstid och delvis kompensera inkomstbortfallet. Samtliga dessa faktorer kan motverka en ökad inkomstspridning.

En vanlig metod att försöka belysa dessa samverkande faktorer är att skatta hur inkomstandelarna inom olika delar av inkomstfördelningen varierar med det relativa arbetslöshetstalet. Analysmetoden innebär att inkomstfördelningen indelas i t.ex. kvintiler vars inkomstandelar sätts som en funktion av bl.a. relativ arbetslöshet och inflation. På detta sätt beräknas med hjälp av regressionsanalys hur olika delar av inkomstfördelningen påverkas av arbetslösheten. Denna metod har bl.a. använts för att studera arbetslöshetens effekter på inkomstfördelningen i USA, Kanada och Storbritannien (28). Dessa studier pekar på att inkomstspridningen ökar med ökad arbetslöshetsnivå. Sambandet antas bero på att arbetslösheten främst drabbar oerfarna personer på arbetsmarknaden och därmed hushåll med låga inkomster.

Metoden har även tillämpats för att analysera sambandet mellan arbetslöshetsnivå och inkomstfördelning i Sverige i bl.a. långtidsutredningarna 1987 och 1992 samt i en aktuell studie för tidsperioden 1975-1991 (LU87, LU92,- 4, 14, 15). Samtliga tre studier baseras på data från SCB:s inkomstfördelningsundersökningar (HINK). I den första studien baserad på åren 1975-1984 fann man att en ökad arbetslöshet tenderar att öka inkomstspridningen. Resultatet var emellertid inte stabilt i statistiskt hänseende. I de två senare studierna kunde inga säkra slutsatser dras beroende på att resultaten inte var tillräckligt robusta. Det kan bero på att variationerna i inkomstandelarna och i den öppna arbetslöshetsnivån inte var särskilt stora under de studerade tidsperioderna.

En uppdatering av dessa studier med tillägg för data under perioden 1991-1994 har genomförts i denna analys. Trots den kraftigt stigande nivån på arbetslösheten under dessa år och den samtidigt ökande inkomstspridningen kan något stabilt samband mellan inkomstandelar och den öppna arbetslöshetens nivå inte påvisas. Resultatet skulle delvis kunna förklaras av att arbetslöshetsstöden fram till 1994 var relativt höga och att socialbidrag fyller ut inkomsterna bl.a. för dem som inte har rätt till arbetslöshetsersättning.

En aktuell studie bestyrker denna bild. Den visar att inkomstfördelningarna i de nordiska länderna var överraskande opåverkade av den höjda arbetslösheten (1). Danmark som haft en hög arbetslöshet i mer än 20 år har en inkomstfördelning som inte är mycket ojämnare

än i övriga nordiska länder. En beräkning av andel med arbetslöshetsersättning i olika decilgrupper för 1990-1992 i Sverige pekar på att arbetslöshetsrisken 1990 var ojämnt fördelad men att den kraftiga ökningen var jämnare fördelad. Dessutom visas att de som inte var arbetslösa men hörde till lägre kvintiler 1990 fick påtagligt ökade inkomster när de blev arbetslösa 1991. Resultaten tyder enligt forskarna på att de förhållandevis generösa arbetslöshetsunderstöden och eventuellt också en jämnare fördelad arbetslöshet under 1990-talet har motverkat arbetslöshetens annars negativa inverkan på inkomstfördelningen.

De tidigare redovisade resultaten från uppdelningen i grupper tyder också på att det är sysselsättningens fördelning i vid mening, snarare än nivån på den öppna arbetslösheten, som påverkar inkomstklyftorna. Som nämnts pekar kalkylerna på att den ökade inkomstspridningen under perioden 1991-1994 delvis förklaras av att andelen hushåll med helårs- och heltidsarbete respektive hög förvärvsgrad minskat kraftigt.

Som påpekats i många sammanhang tidigare (se t.ex. prop. 1991/92:100 bil.1.4) medför dock den höga arbetslösheten välfärdsförluster i många andra avseenden. Med längre arbetslöshetsperioder försämras den enskildes kompetens, vilket kan minska individens framtida inkomster. Det kan leda till att fördelningen av livs-inkomster blir mer ojämn. Särskilt en hög långtidsarbetslöshet kan åtminstone på längre sikt förväntas medföra en mer ojämn fördelning av livs-inkomsterna. Generationer som möts av hög och långvarig arbetslöshet efter skolan kan missgynnas, vilket således även kan innebära ökade klyftor mellan olika generationer. Ett stort antal studier har dessutom visat att långvarig arbetslöshet ökar risken för allvarliga sjukdomar.

Den kanske allvarligaste fördelningseffekten torde dock vara att de höga utgifterna för arbetslösheten tvingar fram stora besparingar i andra sociala välfärdssystem. Effekterna av detta kommer dock inte att kunna beskrivas förrän SCB:s undersökningar blir klara för 1996, dvs. först under 1998.

4. Sverige jämfört med andra länder

En viktig grund för en bedömning av utvecklingen i Sverige är om de ökade inkomstklyftorna är en specifik svensk företeelse eller om trenderna är mer generella. Diskussionen om olika förklaringar gynnas naturligtvis om man har tillgång till grundliga undersökningar från flera länder. Intresset för internationella jämförelser av inkomstfördelningen har ökat avsevärt (13). Möjligheterna till studier har ökat väsentligt genom uppbyggnaden av en omfattande internationell databas med olika länders egna undersökningar av hushållens inkomster inom Luxembourg Income Study (LIS). I LIS

har ett omfattande arbete lagts ned på att göra ländernas undersökningar jämförbara.

4.1 Lönespridningen i OECD-länderna

Sverige har en internationellt sett jämn fördelning av lönerna, dvs. lön per arbetad timme. I Sverige hade 1991 enligt OECD:s sammanställningar den tiondel med högst löner ca 55 procent högre lön än medianlönen, vilket kan jämföras med 99 procent i Frankrike, 85 procent i Storbritannien, 71 procent i Australien, 68 procent i Finland och 61 procent i Tyskland. Låga löner, definierat som under 2/3 av medianlönen för heltidsarbetande, förekommer bland ca 5 procent av de svenska löntagarna, mot 25 procent i USA, 19 procent i Storbritannien, 14 procent i Australien, 13 procent i Frankrike och Tyskland. Även om lönestatistiken har brister när det gäller jämförbarhet, tyder detta på stora olikheter i OECD-ländernas lönestruktur.

Lönespridningen ökade under 1980-talet, både i Sverige och i flertalet andra OECD-länder. Den ökade lönespridningen anses främst bero på att de med högst löner drog ifrån övriga. Resultaten har fört med sig olika antaganden om vad som kan orsaka denna till synes ganska gemensamma trend. Man har pekat på särskilt den teknologiska förändringen med ändrad efterfrågan på personer med olika utbildning, konkurrensen från låglöneländer, reformer på arbetsmarknaden samt en försvagning av fackföreningarna i många länder.

Översikter av forskningen i olika länder pekar på att den ökade lönespridningen framför allt förklaras av höjda s.k. utbildningspremier, dvs. välutbildade fick efterhand under 1980-talet relativt högre löner (7, 13, 25). Även yrkeserfarenheter förefaller ge allt högre betalning. Bakom dessa förändringar ligger komplexa processer, t.ex. förändringar i utbud och efterfrågan på välutbildad arbetskraft och omläggningar i lönebildningen.

TABELL 4.1

Lönespridningen 1979-1995. Årlig förändring av femårsmedelvärde för kvoten mellan lönen i decilgrupp 9 resp. decilgrupp 1 jämfört med medianlön. Procent

LAND	1979-1989		1989-SENASTE ÅR	
	D9/D5	D5/D1	D9/D1	D5/D1
Sverige	0,02	0,01	0,03	0,00
Australien	0,02	0,02	0,06	-0,04
Finland	0,03	0,00	-0,02	-0,10
Frankrike	0,02	-0,01	0,01	0,00
Tyskland	0,01	-0,12	-0,03	-0,08
Storbritannien	0,09	0,05	0,03	0,02

Källa: Employment Outlook, July 1996, OECD

En ny studie från OECD visar att lönespridningen inte fortsatt att öka hittills under 1990-talet, med undantag för i USA och Storbritannien. Vissa länder har t.o.m. erfarit minskade löneklyftor de senaste 5-10 åren, bl.a. Kanada, Finland och Tyskland. I Sverige har lönespridningen, exempelvis spridningen i arbetsinkomster för helårs- och heltidsanställda, fortsatt att öka något fram t.o.m. 1994, även nu främst genom lönehöjningar i den övre delen av lönefördelningen (16). Det är inte klart i vilken grad de ökande klyftorna i olika länder beror på att sammansättningen av löntagarna ändrats exempelvis som följd av att den ökade arbetslösheten i första hand drabbar löntagare i den nedre delen av lönefördelningen.

4.2 OECD:s internationella jämförelse

Som redovisats kortfattat i den ekonomiska vårpropositionen (prop. 1995/96:150) visar OECD:s internationella jämförelse av inkomstfördelningen att Sverige i likhet med de övriga nordiska länderna i slutet av 1980-talet hade en jämnare fördelning av de ekonomiska resurserna än andra OECD-länder (3). Det beror både på en mindre spridning av löner och arbetstider än i andra länder men också på de stora utjämningseffekterna av skatter och transfereringar (3, 5). De 10 procent mest välbeställda hushållen hade i t.ex. USA, Storbritannien och Australien 4-6 gånger högre ekonomisk standard än de 10 procent ekonomiskt svagaste hushållen (decilkvoten). I de nordiska länderna var motsvarande siffra ca 2-3 gånger. Dubbelt så många hushåll hade inkomster under 50 procent av medianinkomsten i t.ex. USA, Storbritannien och Australien jämfört med i de nordiska länderna. Huvudresultaten av OECD-studien sammanfattas i tabell 4.2.

Inkomstspridningen ökade under 1980-talet i flertalet av de länder där det finns undersökningar. Sverige hör till de länder där den årliga ökningen av Gini-koefficienten var relativt hög. Även decilkvoten och andelen låginkomsthushåll (under 50 procent av medianinkomsten) ökade relativt mycket.

OECD-studien avser olika mätår och åtskilliga skillnader kvarstår mellan ländernas olika undersökningar men huvudresultaten betraktas allmänt som robusta.

4.3 Uppdelning av inkomstspridningen

Inkomstspridningen ökade således under 1980-talet bl.a. i Sverige, Storbritannien, USA och Tyskland medan den var i stort sett oförändrad i Kanada. De ökade löneklyftorna kan inte i något av dessa länder förklaras av befolkningsförändringar (10). Däremot förefaller förändringar i skatte- och transfereringssystemen ha bidragit till ökade löneklyftor i Sverige, USA och Storbritannien medan dessa system medverkat till minskad

TABELL 4.2

Inkomstspridningen i vissa OECD-länder i slutet av 1980-talet samt årlig förändring av Gini-koefficienten. Justerade disponibla inkomster.

LAND (mätår)	DECILKVOT	ANDEL UNDER 50% AV MEDIANINKOMST	GINI-KOEFFICIENT	ÅRLIG FÖRÄNDRING AV GINI-KOEF.
Sverige (81,87)	2,72	7,6	0,220	+ 0,004
Finland (87,90)	2,59	5,0	0,207	+ 0,003
Norge (79,86)	2,93	7,3	0,234	+ 0,002
Belgien (85,88)	2,79	4,7	0,235	+ 0,002
Nederländerna (83,87)	2,85	4,9	0,268	+ 0,005
Kanada (81,87)	4,02	12,2	0,289	+ 0,001
Australien (81,85)	4,01	12,3	0,295	+ 0,002
Frankrike (79,84)	3,48	7,5	0,296	0
Storbritannien (79,86)	3,79	9,1	0,304	+ 0,005
USA (79,86)	5,94	18,4	0,341	+ 0,005

Källa: Atkinson, Rainwater, Smeeding: Income Distribution in OECD Countries. OECD 1995

Anm: Andelen hushåll under 50 % av medianinkomst i Sverige överskattas på grund av att hemmavarande ungdomar räknas som egna hushåll.

spridning i Kanada och Tyskland. Ökad spridning av arbetsinkomster har i alla länder bidragit till ökade klyftor.

Den ökade inkomstspridningen i Storbritannien under 1980-talet kan dessutom delvis förklaras av ökad förvärvsgrad bland gifta och samboende kvinnor och ett ökat antal hushåll som försörjer sig som egenföretagare (21).

Utvecklingen i Kanada 1981-1987, Nederländerna 1983-1987, Storbritannien 1979-1986, USA 1979-1986 och Sverige 1981-1987 uppvisar vissa gemensamma trender men också stora skillnader (22). Inkomstspridningen var enligt alla spridningsmått mycket låg i Sverige men den årliga ökningen var samtidigt hög. I länder där inkomstklyftorna ökade, förklaras ökningen främst av större spridning av arbetsinkomster och att en ökad andel kvinnor förvärvsarbetar. Det finns dock stora skillnader mellan länderna bl.a. i hur förändringar i egenföretagande, kapitalinkomster, skatter och transfereringar påverkat utvecklingen. Sverige avviker tydligt från de andra länderna genom att ökade kapitalinkomster i betydande grad bidrog till den ökade spridningen. En viktig observation i flera studier är att få av förändringarna är statistiskt signifikanta.

4.4 Inkomstspridningen under 1990-talet

Forskningen som baseras på databasen för internationella jämförelser (LIS) har ännu inte klarlagt trenderna i inkomstfördelningen hittills under 1990-talet. De studier som finns fram till 1991-1992 pekar dock på att inkomstklyftorna fortsätter att öka i många länder, dock inte i alla (11, 13).

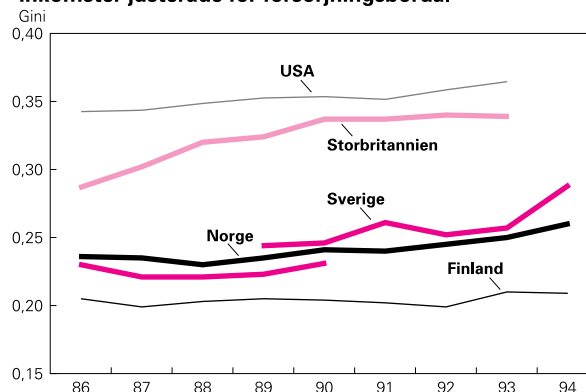
Samma trend visar statistiken från de årliga undersökningarna i flera länder, som dock inte är fullt jäm-

förbar. Det finns åtskilliga olikheter i mätmetoder och inkomstbegrepp varför man inte kan jämföra nivåer m.m. Trenderna i ländernas Gini-koefficienter för disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda bör dock i stora drag kunna jämföras.

De nordiska länderna har som nämnts en i internationell jämförelse jämn fördelning av den ekonomiska standarden. Det finns ett flertal möjliga förklaringar. Alla nordiska länder har omfattande socialförsäkringssystem och hög förvärvsfrekvens bland kvinnor och utbildningsskillnaderna är små osv.

I Danmark tyder forskningen på att inkomstspridningen bland hushåll 20-64 år minskade under 1980-talet fram t.o.m. 1987, trots en ökad arbetslöshet (1). Under 1990-talet kan endast en svag ökning iakttagas. Norge förefaller ha haft en utveckling som är lik den i

DIAGRAM 4.1
Trenden i inkomstspridningen i vissa OECD-länder 1986-94 enligt Gini-koefficienten för disponibla inkomster justerade för försörjningsbörda.

Källa: Tabeller från Statistisk Sentralbyrå, Norge, Statistikcentralen, Finland, Institute for Fiscal Studies, Storbritannien samt från Gottschalk/Smeeding, USA (13).

Anm. Nivåerna på ländernas Gini-koefficienter kan inte jämföras med varandra då olika mätmetoder tillämpas.

Sverige (diagram 4.1). En viktig förklaring till den ökade inkomstspridningen i Norge anses vara ökningen av antalet studenter under mitten av 1980-talet. Deras inkomster är låga och bidrar därmed till ökade inkomstklyftor.

Ökningen av inkomstspridningen i Norge under 1994 beror bl.a. på att realisationsvinsterna av aktieförsäljningar ökade starkt. Enligt statistiken tillföll ca 91 procent av inkomsterna av aktieförsäljningarna de 5 procent av inkomsttagarna med de högsta inkomsterna. I *Finland* har inkomstspridningen sedan mitten av 1980-talet varit i stort sett oförändrad. År 1993 ökade dock spridningen relativt mycket.

I *Storbritannien* har inkomstspridningen trendmässigt ökat sedan mitten av 1980-talet fram till 1992. Under 1993 är den totala inkomstspridningen oförändrad. Ökningen av inkomstspridningen under 1980-talet anses som nämnts bero bl.a. på ökad lönespridning och ökad inkomstspridning bland egenföretagarna (21). Även i *USA* har inkomstspridningen ökat trendmässigt. En av de viktigaste förklaringarna anses vara att reallönerna minskat för dem med låg utbildning (25).

Vid en jämförelse av de 10 procent som har den högsta ekonomiska standarden med de 10 procent med lägst standard (decilkvoten) har spridningen ökat i Sverige och Norge sedan mitten av 1980-talet. I Danmark har kvoten minskat under slutet av 1980-talet och i Finland har kvoten minskat ända fram till 1992 varefter den steg något. I *Storbritannien* har kvoten stigit från mitten av 1980-talet fram till 1991 och därefter sjunker den något.

5. Sammanfattning och kommentarer

Naturligtvis väcker de ökade inkomstklyftorna särskilt under de senaste åren många frågor om de bakomliggande orsakerna. Det är angeläget att bedöma om de ökande klyftorna är bestående eller knutna till den ekonomiska krisen, om de är typiska i moderna industriländer eller endast finns i vissa länder, om de drivs av minskad omfördelning i de offentliga systemen, beror på hushållens val av exempelvis arbetstider etc. eller har andra orsaker.

För att man rätt skall kunna värdera förändringarna måste man känna till något om vilka processer det är som minskar respektive ökar klyftorna. Ökade inkomstklyftor som beror på att spridningen av timlöner stiger kraftigt kan kanske bedömas på ett sätt medan en ökad spridning av arbetsinkomsterna som beror på att hushållen delvis får möjlighet att välja andra arbetstider kan betraktas på ett annat sätt. Om klyftorna vidgas för att kapitalinkomsterna blir högre och mer koncentrerade kan det uppfattas oroande medan om det är pensionerna som skapar klyftor kan det möjligen bedömas annorlunda.

Tillgången till statistiska undersökningar och underlag om utvecklingen av inkomstfördelningen i Sverige och internationellt har ökat väsentligt under senare år. Tyvärr finns det emellertid ingen samlad analys till ledning för en bedömning. Ett grundläggande problem vid olika analyser är att ekonomiska och andra teorier bakom de processer som bestämmer inkomstfördelningen inte är särskilt väl utvecklade (2). Dels beror det på att många i sig komplicerade processer samverkar för att generera och fördela faktorinkomsterna, främst löner och kapitalinkomster, dels för att de offentliga systemen griper in med en omfattande reglering och omfördelning vars egentliga effekter - dvs. jämfört med en ekonomi utan omfördelning och reglering - är mycket svåra att bedöma.

Detta innebär att följande sammanfattning och kommentarer naturligtvis inte kan göra anspråk på att ge några slutliga bedömningar, utan skall ses som ett försök till en syntes av vad som framkommit vid den genomgång av statistik, forskningsrapporter och de kompletterande analyser som nu genomförts.

Har inkomstklyftorna ökat?

Frågan kan uppfattas som något besynnerlig mot bakgrund av att SCB:s omfattande statistik och flera forskningsrapporter så otvetydigt fastslår att inkomstspridningen har ökat. De beräkningar som nu genomförts av individernas realjusterade inkomster, om än schablonmässiga och stiliserade, ger dock anledning till en viss försiktighet i bedömningen. I en strikt definition av ekonomisk standard kan man endast räkna in kapitalinkomster som motsvarar ökningen av den reala förmögenheten (6). Det är uppenbart att statistiken över hushållens nominella inkomster, där inkomster från räntor, realisationsvinster o.d. inräknas oavsett inflationen, ofta överskattar inkomstspridningen vissa år. Risken är stor att nominellt beräknade kapitalinkomster under samhällsekonomiska "bubblor" överskattar inkomsterna i ett mer långsiktigt perspektiv. Därmed kan en nominell beräkning ge en vilseledande bild av den bakomliggande utvecklingen av realjusterade inkomster.

Hittills har endast en känslighetsanalys genomförts. Liknande resultat finns dock i utvärderingen av skattereformen. De nya beräkningarna är inte tillräckligt väl utvecklade för att ompröva bilden av ökade inkomstklyftor. De ger dock tydliga indikationer *att inkomstspridningen för individernas realjusterade inkomster, vilket från välfärdssynpunkt kan vara ett mer relevant mått, inte ökat lika mycket som visas i den officiella statistiken* över hushållens nominella inkomster. Den ökning som inträffat i de välbeställdas andel av de disponibla inkomsterna kan således delvis visa sig vara ett resultat av att kapitalinkomster beräknas nominellt och inte realjusterat och en effekt av hushållens anpassning till ändrade skatteregler.

Viktiga strukturförändringar

Ökningen av inkomstklyftorna kan således vara över-skattad. Däremot är de förändringar som inträffat i relativ ekonomisk standard mellan olika grupper genomgripande.

Den mest slående förändringen är de växande *klyftorna mellan hushåll i olika faser av livet*; mellan ungdomar och äldre, mellan den tid man har barn och tiden därefter osv. I själva verket är dessa förändringar i sig viktiga förklaringar till de allmänt ökande inkomst-klyftorna. Det bör också noteras att dessa förändringar till stor del beror på offentliga beslut, exempelvis om att förlänga skoltiden, om familjepolitikens och studiestödets utformning, pensionernas följsamhet till den allmänna ekonomiska utvecklingen, hur besparingarna i transfereringarna utformas etc.

Den andra centrala förändringen är att *antalet hushåll med höga inkomster av arbete och kapital har ökat*, även med hänsyn till de statistiska omläggningarna vid skattereformen. Även under de ekonomiska krisåren 1991-1994, då flertalet hushåll fått minskade disponibla inkomster, har antalet med höga inkomster ökat något. Eftersom detta till stor del förklaras av de höga kapitalinkomsterna 1994 är det som nämnts osäkert om förändringen blir bestående.

Olika perioder - olika förklaringar

Inkomstklyftorna i individernas nominella inkomster har således ökat sedan början av 1980-talet. Forskningen och de kompletterande analyserna ger grund för ett antal slutsatser om utvecklingen.

Den första är att *olika faktorer förklarar utvecklingen under skilda perioder* (21, 22). Det är således inte så att en eller några enstaka faktorer driver fram ökade klyftor både under 1980-talet och under senare år. Man kan uppenbarligen inte skylla de växande inkomstklyftorna på t.ex. endast arbetslösheten.

Den andra slutsatsen är att *faktorer som under vissa perioder medverkar till en utjämning av inkomsterna, under andra perioder verkar i motsatt riktning*. Som exempel kan nämnas hushållens ändrade sysselsättningsgrad (årsarbetstider), som 1975-1983 medverkade till en jämnare inkomstspridning, men under 1983-1990 snarare ökade inkomstspridningen.

Några orsaker kan uteslutas

Vid en bedömning av utvecklingen är det egentligen lika viktigt att kunna utesluta vissa förklaringar, som att kunna få stöd för andra. De senaste årens forskning och de kompletterande beräkningarna kan ge vägledning.

Ändrad sammansättning av befolkningen har inte medverkat till ökade inkomstklyftor. De befolkningsförändringar som inträffat - ökad andel äldre, fler en-

samboende, ökat barnafödande osv. - kan indirekt påverka fördelningen genom att skatter och sociala transfereringar höjs. Med svaga sociala skyddsnet skulle sådana förändringar direkt medföra ökade klyftor i ekonomisk standard. Befolkningsförändringarna har dock inget direkt förklaringsvärde, inte heller till utvecklingen under 1990-talet. Resultatet kan tolkas så att, trots att sådana förskjutningar inträffat, har befolkningsförändringar fram t.o.m. 1994 kompenserats ganska väl av skatte- och socialförsäkringssystemen. Den ökade andelen invandrare har fram till 1991 inte heller någon nämnvärd effekt på utvecklingen (15). Effekterna av den kraftigt ökade invandringen efter 1991 har dock inte studerats.

De ekonomiska skillnaderna mellan kvinnor och män har utjämnats påtagligt under de senaste 20 åren och de finns inga tecken på att skillnaderna i disponibla inkomster ökar under krisåren. De ökade inkomstklyftorna beror således inte på ökade skillnader mellan kvinnor och män.

De ökade inkomstklyftorna kan inte heller till någon väsentlig del förklaras av ökade skillnader mellan olika regioner. Stora strukturförändringar har inträffat i näringslivet under de senaste 20 åren med bl.a. minskad sysselsättning i tillverkningsindustrin, basnäringarna jord- och skogsbruk samt gruvindustrin och ökad sysselsättning i tjänstesektorn. Till den del strukturförändringar inom industrin och näringslivet återspeglas i regionala förändringar kan också sådana förklaringar antas ha mindre tyngd.

Ändrad andel egenföretagare, som i flera länder överraskande visat sig delvis förklara en ökad spridning, förefaller i nu genomförda analyser *inte ha haft någon påtaglig effekt* på inkomstspridningen i Sverige.

Den kraftigt ökade *öppna arbetslösheten förefaller fram till 1994, något förbryllande, inte påtagligt ha bidragit till ökade inkomstklyftor*. Olika analysmetoder i Sverige och jämförelser med de andra nordiska länderna tyder på att de ekonomiska trygghetssystemen ganska väl skyddat de arbetslösa mot de direkta effekterna av inkomstförlusterna. Arbetslösheten leder till stora och bekymmersamma inkomstförluster för de hushåll som drabbas. Arbetslösheten medför därför en stor omflyttning av hushållen i inkomstfördelningen; de utan arbete sjunker nedåt medan de som har kvar sitt arbete relativt sett stiger i fördelningen. Genom arbetslöshetsstöd och socialbidrag minskas dock denna omflyttning. Som påpekats tidigare finns det dock all anledning att hysa oro för den höga arbetslöshetens långsiktiga inverkan på fördelningen av inkomster och välfärd.

Vidare förefaller förändringarna i *inkomstförsäkringar och skattefria bidrag, främst barnbidrag och bostadsbidrag, inte annat än marginellt ha motverkat de ökade inkomstklyftorna sedan 1983*. Barnbidrag och bostadsbidrag, inkomstförsäkringar vid sjukdom, arbetslöshet osv. är centrala delar i de offentliga systemen för omfördelning. De svarar också för en betydande del av den totala utjämningen av hushållens ekonomiska standard (18). Ökade barn- och bostadsbidrag förklarar ock-

så varför skattereformen enligt utvärderingen var i stort sett fördelningspolitiskt neutral (6). Ett visst ökat bidrag till utjämning kan skönjas under 1990-talet, men det förklaras främst av att hushåll som är beroende av inkomstförsäkringar och bidrag - exempelvis ensamföräldrar, arbetslösa osv. - har förflyttats till den nedre delen av inkomstfördelningen.

Slutligen, till den del *inkomstklyftorna har ökat som följd av att inkomster mäts effektivare efter skattereformen, så speglar detta inte den faktiska utvecklingen*. I åtskilliga sammanhang sammanläggs inkomstfördelningens utveckling före och efter skattereformen, utan att man beaktar omläggningen av statistiken 1991. Som redovisats tidigare medför detta att ökningen av inkomstklyftorna överskattas - och att inkomstspridningen underskattades före 1991.

Förklaring 1: Löneinkomsterna

Sammanvägningen av olika forskningsresultat och nu genomförda beräkningar pekar på att förändringar i *fördelningen av löneinkomster delvis torde förklara utjämningen fram till 1983 och de ökande inkomstklyftorna de senaste 10 åren*. Fördelningen av löneinkomster bestäms av hushållens sysselsättningsgrad (årsarbetstider) och av spridningen i timlöner och samspelet dem emellan.

Sysselsättningen och fördelningen av antalet arbetade timmar har i alla analyser ett avgörande inflytande. Detta mäts i undersökningarna genom antalet personer som heltidsarbetar, deltidarbetar, studerar, har förtida pension, är arbetslösa osv. Utjämningen under 1975-1983 förklaras delvis av jämnare fördelning av arbetstiderna, delvis förmodligen av en minskad spridning av timlöner. Under perioden 1975-1983 ökade framför allt deltidsarbetet bland gifta och samboende kvinnor medan andelen heltidsarbetande gifta respektive ensamstående män sjönk. Arbetsinkomsterna (dvs. inklusive sjuk- och föräldraförsäkring) blev mer jämnt fördelade. Den ekonomiska standarden för heltidsarbetande och deltidarbetande hushåll utjämnades.

De ökade inkomstklyftorna under 1980-talet förklaras i stället av en ökad spridning inom grupper med olika sysselsättning. Löner och även näringsinkomster blev mer ojämnt fördelade. Den viktigaste förändringen i sysselsättningen fram till slutet av 1980-talet är den ökade förvärvsgraden bland gifta/samboende kvinnor, den ökande andelen studerande ungdomar under 25 år samt ökningen av antalet förtidspensionärer. För övriga grupper har förändringarna varit förhållandevis mindre. Under konjunkturuppgången i slutet av 1980-talet valde alltför många gifta/samboende kvinnor att öka sina årsarbetstider, särskilt heltidsarbetet ökade. Det finns åtskilliga indikationer på att de ökande inkomstklyftorna under 1980-talet till inte obetydlig del kan förklaras av dessa förändringar i hushållens val av arbetstider, studier m.m. Bakom dessa förändringar ligger i sin tur många andra faktorer: högkonjunkturen, den utbyggda offentliga tjänstesektorn, den ökade tillgången till

barnomsorg osv.

De ökade inkomstklyftorna hittills under 1990-talet förklaras delvis av att hushållens sysselsättning minskat och att arbetstiderna ånyo blivit avsevärt mer ojämnt fördelade. Andelen heltidsarbetande hushåll har minskat drastiskt. Visserligen har spridningen i löneinkomster ökat något, men eftersom lönerna andel av hushållens inkomster minskar så bidrar lönespridningen i mindre utsträckning till de ökande klyftorna. Antalet studerande och förtidspensionärer har fortsatt att öka kraftigt. Många personer, inte minst kvinnor, arbetar mindre än de skulle vilja, utan att de räknas som arbetslösa.

Analyserna pekar på att det framför allt är en minskad sysselsättning för ungdomar under 30 år som bidrar till en ökad inkomstspridning. Sysselsättningen bland ungdomar minskar sedan årtionden genom att allt fler ungdomar studerar allt längre.⁶ Under 1990-talet minskar den också som följd av den höga arbetslösheten. Ungdomar som tidigare kunde arbeta heltid, under sommarlov eller extra under studierna tvingas nu oftare till tillfälliga och kortvariga arbeten eller blir utan jobb. Många har låga bidrag vid arbetslöshet eftersom de inte hunnit kvalificera sig i arbetslöshetsförsäkringen.

Det är således framför allt det stora fallet i sysselsättningen som tillsammans med ökade kapitalvinster och höjda pensioner bidrar till ökade inkomstklyftor. Inkomstklyftorna mellan grupper med olika sysselsättning har dock inte ökat nämnvärt.

En ökad lönespridning, dvs. spridning i timlöner, torde ha bidragit till ökade inkomstklyftor under 1980-talet. En viktig förklaring till ökade löneskillnader synes vara att högre utbildning betalades bättre. Under 1990-talet hittills är lönespridningens bidrag till utvecklingen mindre tydlig. Troligen har en ökning av topplönerna spelat en viss roll, särskilt under 1991-1994. Sammansättningen i olika kollektiv har emellertid förändrats betydligt som följd av den höga arbetslösheten. Det är därför svårt att bedöma till vilken del förändringar i lönespridningen beror på ändrad sammansättning respektive förändringar i timlönerna samt om förändringarna kan väntas bli bestående.

Förklaring 2: Höjda pensioner

En annan viktig förklaring till förändringarna i inkomstfördelningen är de stora ökningarna av pensionerna som inträffat de senaste 20 åren. Höjda grundpensioner, generösare bostadsstöd och särskilt ATP-systemets "mognad" är en viktig förklaring till utjämningen av inkomstklyftorna fram till slutet av 1970-talet (9, 15, 17). De olika beräkningarna som nu genomförts tyder på att de utbyggda pensionerna tillsammans med ökad

⁶ Många ungdomar studerar numera också för att de inte kan få ett arbete. Det behövs därför fördjupade analyser innan man kan bedöma till vilken del den minskade ekonomiska standarden bland ungdomar är ett fördelningspolitiskt problem eller en naturlig följd av längre studier.

och jämnare fördelad sysselsättning var en av huvudförklaringarna till utjämningen. Den ökade inkomstspridningen under 1980-talet förefaller inte nämnvärt ha påverkats av de fortsatt höjda pensionerna.

Under den ekonomiska krisen under 1990-talet har hushåll i förvärsaktiv ålder fått betydande sänkningar av den ekonomiska standarden till följd av minskad sysselsättning och olika förändringar i skatte- och transfereringssystemen. Samtidigt fick allt fler pensionärer allt högre ATP-pensioner. Pensionärerna berördes inte heller lika mycket av besparingarna (26). Det medförde att pensionärerna som grupp fick en relativt gynnsam utveckling. Analyserna av utvecklingen 1991-1994 har visat *att ökade pensioner inte längre bidrar till en utjämning, utan kan vara en av förklaringarna till den ökade inkomstspridningen*. Denna effekt beror delvis på att lönerns andel av inkomsterna har minskat. Som påpekats tidigare är analysen statisk. Den beaktar således inte den utjämning som finns i det offentliga pensionssystemet jämfört med ett mer marknadsbaserat system.

Förklaring 3: Ökade kapitalinkomster

Kapitalinkomster, dvs. räntor, utdelningar, realisationsvinster o.d., utgör en allt viktigare del av hushållens disponibla inkomster. Kapitalinkomsterna blir dessutom allt mer koncentrerade. Det förklarar delvis varför välbeställda hushåll varje år disponerar en allt större del av de samlade inkomsterna (18, 27).

Nu genomförda beräkningar pekar på att *den ökade inkomstspridningen särskilt under 1990-talet till stor del förklaras av höjda och alltmer koncentrerade kapitalinkomster*. Används vissa analysmetoder förklarar detta i stort sett hela ökningen, med andra metoder förklaras största delen.

Ett problem vid bedömningen av dessa resultat är att de använda HINK-databaserna baseras på urvalsundersökningar. Det är få hushåll i urvalen som har höga kapitalinkomster, varför förändringar av bidraget till inkomstspridningen mellan olika år i denna inkomstkälla har låg statistisk precision (22). Andra analyser baserade på större urval bekräftar dock ökningen av kapitalinkomsterna (27).

Ett annat centralt problem vid bedömningen gäller om kapitalinkomsterna faktiskt ökar realjusterat eller inte. Känslighetsberäkningarna av realjusterade disponibla inkomster tyder på att kapitalinkomsternas bidrag till den ökade inkomstspridningen kan vara överskattat. Det behövs dock ytterligare undersökningar innan detta kan säkerställas. Beräkningarna ger dock indikationer på att ökningen av inkomstklyftorna kan vara överskattad.

Förklaring 4: Ändrade inkomstskatter

Analyserna indikerar att *vid alla större förändringar i inkomstklyftorna under de senaste 20 åren har ändrade inkomstskatter haft ett inte obetydligt relativt för-*

klaringsvärde. När arbetsinkomsterna blev mer jämnt fördelade 1975-1983 motverkades detta av att skatterna bidrog till ökad spridning genom en minskad progression. I någon mån förklaras det av omläggningen av skatterna 1983. Omvänt, när arbets- och kapitalinkomsterna på nytt blev mer ojämnt fördelade under 1983-1990 så komparerades detta delvis av inkomstskatterna genom en ökad faktisk progression. Denna effekt kan dock delvis vara skenbar genom att åtskilliga inkomster, särskilt bland välbeställda hushåll, inte inräknades eller räknades till lågt värde i den officiella statistiken. I och med skattereformen minskade marginalskatterna. Den ökade spridningen i arbetsinkomster och genom pensioner efter 1991 utjämnas inte längre lika påtagligt av skatterna. Från 1993 ökar dock något skatternas utjämnande bidrag. Sammantaget förefaller dock ändringar i inkomstskatterna haft mindre inflytande på de förändringar som inträffat i inkomstfördelningen än t.ex. den ökade spridningen i löner och kapitalinkomster.

Globala eller nationella trender

Eftersom många länder förefaller uppleva en likartad ökning av inkomstklyftorna har man sökt förklaringarna i världsekonomin. Det kan vara frågan om en ökad global konkurrens om investeringar. Produktion som tidigare sysselsatt många med låg utbildningsnivå tenderar att flytta till länder med lägre löner. Det kan vara den globala teknologiska utvecklingen som skapar allt fler innovationer som ersätter enkla arbeten. Övergången från industrisamhället till tjänste- och informations-samhället kan leda till en obalans under många år i efterfrågan på arbetskraft med olika kunskaper. Den höga realräntan i många länder kan i sig negativt påverka de investeringar som eljest skapar arbeten med måttlig avkastning. Det kan vara en kombination av alla dessa processer som medför en ökad efterfrågan på dem med hög utbildning och en minskad på dem med lägre och att utbildning medför relativt högre lön (7, 13).

Denna differentiering i efterfrågan på olika arbetskraft kan leda till ökade löneskillnader. Under 1980-talet ökade lönespridningen som nämnts i många länder. Det antas allmänt ha haft en stor betydelse, inte minst eftersom lönerna utgör en så stor del av hushållens totala inkomster. Ökade inkomster av kapital anses också bidra till främst att de mest välbeställda hushållen har fått en särskilt gynnsam utveckling av sin ekonomiska standard. De med lägre utbildning kan också få ökade svårigheter att få arbete, vilket kan bidra till ökande inkomstklyftor.

Det finns åtskilliga indikationer i de internationella jämförelserna av lönespridning och inkomstfördelning som pekar på att de globala förändringarna kan ha betydelse, t.o.m. stor betydelse, för den långsiktiga utvecklingen av inkomstklyftorna i olika länder. Samtidigt finns det fortfarande stora skillnader i fördelningen av ekonomiska resurser mellan olika länder - i andelen lågin-

komsttagare, de välbeställdas andel av de disponibla inkomsterna, den allmänna inkomstspridningen osv. Vissa länder som haft hög arbetslöshet i många år har en jämn inkomstfördelning, i andra länder skylls de växande klyftorna på arbetslösheten. Ju fler år och ju fler länder som kan jämföras, desto tydligare blir det att förändringar i löne- och inkomstfördelning i olika länder inträffar vid skilda tidpunkter, har olika utseende och relativ storlek. Det är inte korrekt att påstå att de finns en generell trend till kraftigt ökade inkomstklyftor (2, 13, 29). Utjämningen genom offentliga skatter och sociala transfereringar skiljer sig markant mellan länderna. I många länder har omfördelningen genom skatter och transfereringar minskat som följd av skattereformer och besparingar i socialpolitiken, i andra länder förefaller skatter och transfereringar ha motverkat trenden till ökad lönespridning.

Om man beaktar att den ekonomiska standarden är betydligt jämnare fördelad i Sverige och i övriga nordiska länder jämfört med många andra länder framstår den ökning som inträffat inte som särskilt dramatisk, särskilt efter det att man räknat bort den skenbara ökningen som följde med omläggningen av statistiken efter skattereformen. *I de nordiska länderna har man t.o.m. 1994 i stort sett lyckats bevara en relativt jämn*

fördelning av de ekonomiska resurserna och skydda ekonomiskt svaga hushåll, äldre, barn m.fl. - även under perioder med hög arbetslöshet och besparingar i de offentliga välfärdssystemen.

Även om globala förändringar har en stor betydelse pekar de internationella jämförelserna således på att ländernas politik ganska framgångsrikt kan bromsa trenden till ökande klyftor eller förstärka dem genom omläggningar i skatte- och transfereringssystemen.

Avslutningsvis skall framhållas att en analys av vilka faktorer som påverkar utvecklingen av inkomstfördelningen över tiden alltid delvis är beroende av vilka metoder, definitioner, årgångar m.m. som används. I denna analys har använts forskningsresultat, officiell statistik och kompletterande beräkningar med ganska enkla och robusta metoder. Resultat har lagts samman till en bedömning. Analysen är vidare statistisk. Den beaktar t.ex. inte att skatter och transfereringar kan påverka hushållens sysselsättning och arbetstider och därmed fördelningen av löneinkomster. Med andra metoder, definitioner osv. skulle delvis andra bedömningar kunna göras.

Underbilaga 4.1 Tabeller och diagram

BILAGETABELL 1.1

Strukturförändringar i inkomstfördelningen. Disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda 1994 samt förändring mellan olika år i 1994 års priser. Medianinkomster. Individvikter

	1994 KRONOR	1975/1983 PROCENT	1983/1990 PROCENT	1991/1994 PROCENT
Samtliga	87 800	2,6	19,1	-4,3
<i>Ålder</i>				
- 24	59 100	-8,3	19,5	-20,1
25 - 34	83 800	-3,0	13,9	-6,1
35 - 44	83 400	4,0	17,8	-6,4
45 - 54	109 500	6,3	21,7	-4,1
55 - 64	119 600	9,9	26,6	-2,5
65 - 74	90 900	21,1	17,3	2,6
75 -	75 700	22,8	9,0	8,4
<i>Familjetyp</i>				
Ensam utan barn	86 800	-1,8	12,7	-9,6
Ensam 1 barn	76 500	-9,5	10,9	-5,5
Ensam 2+ barn	62 800	-3,6	5,6	-6,1
Gift/ sambo utan barn	129 100	4,0	20,9	-4,7
Gift/ sambo 1 barn	100 900	3,8	18,8	-4,9
Gift/ sambo 2 barn	84 300	2,0	22,6	-5,3
Gift/ sambo 3+barn	70 300	3,7	21,9	-3,8
Ensam ålderspensionär	77 000	19,5	8,3	6,4
Gift/sambo ålderspens	89 700	19,3	18,0	3,9
<i>Socioekonomisk grupp</i>				
Ej facklärda arbetare	88 700	-1,7	15,5	-2,7
Facklärda arbetare	89 600	5,3	17,7	-6,4
Lägre/mellan tjm	101 900	-2,3	20,8	-4,5
Högre tjänstemän	124 900	3,5	19,3	-4,9
Företagare/lantbrukare	73 400	-4,7	18,4	-0,5
Övriga, pensionärer	74 900	21,4	11,8	1,6
<i>H-regioner</i>				
Stockholm/Södertälje	100 200	-0,8	21,2	-2,2
Göteborg	91 200	4,1	14,7	-1,7
Malmö/Lund/Trelleborg	89 400	-3,4	21,3	-5,6
Större kommuner ¹	86 400	4,6	18,6	-5,4
Mellanstora kommuner ¹	84 100	3,4	21,0	-2,9
Mellanstora kom. i glesbygd ¹	82 400	7,6	14,9	-6,7
Glesbygdskommuner ¹	81 600	2,5	15,6	-1,4

Källa: HINK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

1) Större kommuner: > 90 000 invånare

Mellanstora kommuner: 27 000 - 90 000 invånare

Glesbygdskommuner: < 27 000 invånare

BILAGETABELL 1.2

Uppdelning (dekomponering) av förändringen av inkomstspridningen av justerad disponibel inkomst enligt MLD på olika grupper. Procentuell förändring mellan olika år. Individvikter.

GRUPP	PROCENTUELL FÖRÄNDRING AV TOTAL SPRIDNING	DÄRAV: INOMGRUPPSSPRIDNING	BEFOLKNINGSANDEL	SKILLNAD I MEDELINKOMST
<i>Ålder</i>				
1975-83	-13	-11	-1	-1
1983-90	20	11	2	7
1991-94	27	21	0	6
<i>Familjetyp</i>				
1975-83	-13	-12	2	-3
1983-90	20	12	3	5
1991-94	27	26	1	0
<i>Kvinnor/män(20+ år)¹</i>				
1975-83	-45	-37	1	-7
1983-90	-3	-2	0	-1
1991-94	12	13	0	-1
<i>Ålderspensionärer</i>				
1975-83	-13	-8	-1	-4
1983-90	20	19	0	1
1991-94	27	28	0	-1
<i>H-region</i>				
1975-83	-13	-12	0	-1
1983-90	20	19	0	1
1991-94	27	27	0	0
<i>Hush. syssels.grad</i>				
1975-83	-13	4	0	-17
1983-90	20	22	-2	0
1991-94	27	23	5	-1
<i>Hush. syssels.grad 20-64 år</i>				
1975-83	-9	4	-2	-11
1983-90	19	26	-5	-2
1991-94	23	12	12	-1
<i>Försörjningsstatus 20-64 år</i>				
1975-83	-9	4	-11	-2
1983-90	19	33	-8	-6
1991-94	23	6	12	5

¹ För makar är den disponibla inkomsten fördelad
Källa: HINK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

BILAGETABELL 1.3

Uppdelning (dekomponering) av förändringen av inkomstspridningen av justerad disponibel inkomst enligt variationskoefficienten resp. Gini-koefficienten i olika inkomstkällor för huvudförsörjare (make med högst inkomst) och make. Procentuell förändring mellan olika år. Individvikter.

	VARIATIONSKOEFFICIENT			GINI-KOEFFICIENT		
	1975-1983	1983-1990	1991-1994	1975-1983	1983-1990	1991-1994
Total förändring	-14	58	71	-9	7	13
<i>Därav huvudförsörjare</i>						
Lön	-34	16	11	-26	7	-2
Näringsinkomst	-14	7	2	-6	3	0
Pensioner	7	0	6	11	-5	11
Arbetsmarkn.stöd	0	0	-1	0	0	-2
Sjukpenning	0	0	-1	0	0	-2
Skatter	22	-27	-4	14	-5	-4
<i>Därav make</i>						
Lön	-6	4	3	-3	1	0
Näringsinkomst	-1	-3	1	-1	0	0
Pensioner	2	1	1	4	0	2
Arbetsmarkn. stöd	0	0	0	1	0	1
Sjukpenning	0		-1	0	1	-1
Skatter	1	-25	-2	-1	-1	-1
<i>Hushållet</i>						
Kapitalinkomst	1	43	8	1	1	2
Reavinster	8	44	55	1	6	13
Föräldrap. mm	-1	-1	-4	-1	-1	0
Skattefria bidrag	0	-1	-2	-2	-1	-2
Övrigt	0	1	0	0	0	0

Källa: HINK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

BILAGETABELL 1.4

Effekter av att räkna hemmaboende ungdomar som eget hushåll 1991 - 1994.

	INKL. KVARBOENDE	EXKL. KVARBOENDE
Ökning av Gini-koefficienten, enheter	+0,029	+0,024
Minskning av medianinkomst för ungdomar -24 år, procent	-20,1	-18,0
Ökning av andel med inkomst under 50 procent av medianinkomst, procent	+1,6	+0,8

Källa: HINK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

DIAGRAM 1.1
Inkomstspridningen 1975-94 enligt Mean Log Deviation (MLD). Individvikter.

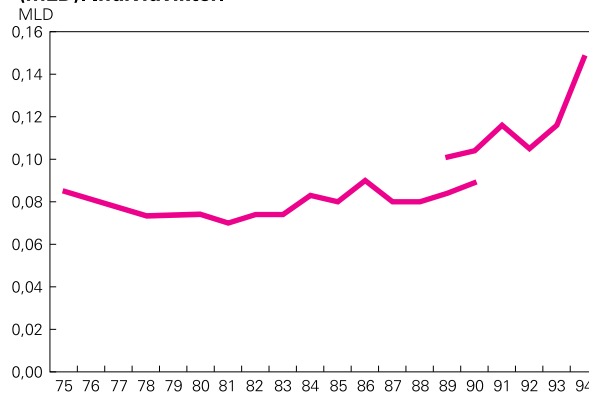

DIAGRAM 1.2
Uppdelning (dekomponering) av förändringen av inkomstspridningen av justerad disponibel inkomst enligt MLD på olika grupper. Procentuell förändring 1975-94. Individvikter

Procent av total spridning som är mellanspridning.

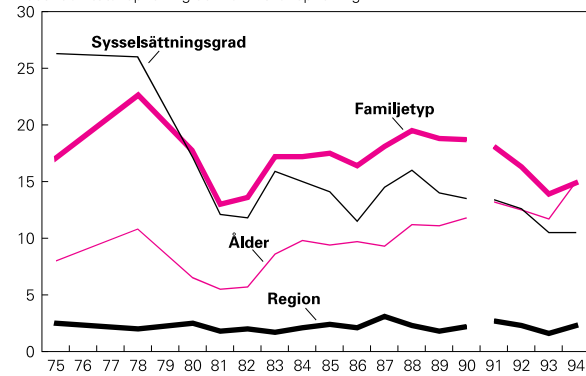
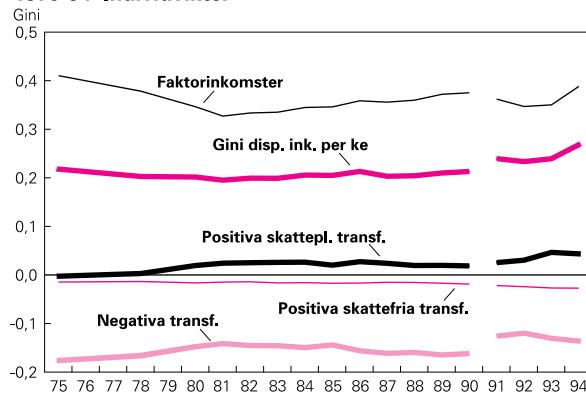

DIAGRAM 1.3
Uppdelning (dekomponering) av förändringen av inkomstspridningen enligt Gini-koefficienten av justerad disponibel inkomst i olika huvudinkomstkällor. 1975-94. Individvikter

Underbilaga 4.2 Förklaringar och definitioner

Redogörelsen baseras i stort sett helt på de begrepp och definitioner som används i SCB:s officiella statistik om hushållens inkomster (HINK). HINK är en urvalsundersökning som genomförts 1975, 1978, 1980 och därefter årligen. Den innehåller ca 9 000 - 13 000 hushåll som representerar totalbefolkningen för undersökningssåret. De viktigaste begreppen och definitionerna i HINK redovisas översiktligt nedan (se vidare Be 21 SM 9601, SCB).

Begrepp

Hushåll: Till hushållet räknas endast urvalspersonen, eventuell make/maka/sambo samt alla barn under 18 år. Om någon av dessa personer tillfälligt befinner sig på annan ort på grund av arbete, studier eller liknande inkluderas de ändå. Alla urvalspersoner som är 18 år eller äldre behandlas som om de har ett eget hushåll. Det innebär att bl.a. ungdomar som fyllt 18 år men bor kvar hos föräldrarna betraktas som boende i eget hushåll. Institutionsboende ingår inte.

Huvudförsörjare: Indelning av hushållen i ålder, region, socio-ekonomisk grupp m.fl. grupper baseras på åldern osv. för den i hushållet som SCB har klassat som familjeföreståndare. Detta är den i hushållet som har högst inkomst av tjänst och näring eller högst sysselsättningsgrad. Om någon i hushållet är egenföretagare eller jordbrukare blir denne huvudförsörjare.

Disponibel inkomst: Hushållens totala inkomster från arbete, kapital och transfereringar räknas samman efter betald skatt, givet underhållsbidrag samt återbetalning av studiemedel eller socialbidrag. Den disponibla inkomsten ger inte någon fullständig bild av hushållets ekonomiska välfärd i vid mening. Utanför ligger bl.a. värdet av egenproduktion i hemmet och konsumtion av subventionerade varor och tjänster.

Justering för försörjningsbörda: För att kunna jämföra den ekonomiska standarden i hushåll med olika familjesituation måste den disponibla inkomsten justeras i förhållande till försörjningsbördan. I redogörelsen används SCB:s standardjustering som räknar ut hur många s.k. konsumtionsenheter det finns i varje hushåll. Konsumtionsenheterna baseras på Socialstyrelsens normer för socialbidrag. Utifrån Socialstyrelsens bedömning av skäliga levnadsomkostnader tilldelas varje person i ett hushåll en vikt. En ensamstående vuxen ges vikten 1,16, samboende vuxna 1,92, barn i åldern 0-3 år 0,56, 4-10 år 0,66 samt barn i åldern 11-17 år vikten 0,76. Före skattereformen var vikterna 0,01 enheter mindre.

Antalet konsumtionsenheter i ett hushåll beräknas sedan genom att summera de vuxnas vikt med de olika

vikter som tilldelats barnen beroende på deras ålder. Hushållets ekonomiska standard mäts därefter i disponibel inkomst per konsumtionsenhet, vilket kallas disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda.

Hushåll resp. individer: I SCB:s officiella statistik redovisas i regel hushållens disponibla inkomst. I flertalet av analyserna i denna redogörelse används i stället individen som analysenhet. Därvid kommer varje hushåll att få en tyngd som är proportionell mot antalet hushållsmedlemmar.

Decilgrupp: För att kunna jämföra t.ex. ekonomisk standard i olika inkomstgrupper görs ofta en indelning av befolkningen i s.k. decilgrupper. Först rangordnas alla individer efter disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda. Därefter delas befolkningen in i tio lika stora grupper där de 10 procent som har den lägsta ekonomiska standarden hamnar i decilgrupp 1, de 10 procent som har den näst lägsta ekonomiska standarden i decilgrupp 2, osv. ända upp till decilgrupp 10 som innehåller de 10 procent med den högsta ekonomiska standarden.

Decilkvot: Skillnaden i ekonomisk standard mellan olika inkomstgrupper illustreras ofta genom att man jämför medelvärdet av den justerade disponibla inkomsten för hushåll i decilgrupp 10 med inkomsten för hushåll i decilgrupp 1. Ett annat vanligt förekommande mått är att jämföra medianinkomsten med olika decilgrupper. I internationella jämförelser och i SCB:s statistik beräknas emellertid kvoten i allmänhet mellan den inkomst som avgränsar de 10 procent med högst standard med den inkomst som avgränsar de 10 procent med lägst standard. Denna kvot är betydligt lägre än kvoten mellan medelvärden eller medianinkomster.

Gini-koefficient: Gini-koefficienten är ett av de i fördelningssammanhang vanligast förekommande spridningsmått. Koefficienten kan endast anta värden mellan noll och ett. Värdet noll indikerar att den variabel som analyseras är fullständigt jämnt fördelad, dvs. att den uppmätta inkomsten för alla individer är exakt densamma. Värdet ett indikerar en maximalt ojämn fördelning, dvs. att alla inkomster finns samlade hos en enda person.

Fasta priser: Omräkning till fasta priser har gjorts med konsumentprisindex årsmedelvärde.

Antal hushåll under socialbidragsnormen (tabell 2.2): Varje hushålls disponibla inkomst (exkl. utbetalt socialbidrag och handikappersättning) jämförs med Socialstyrelsens norm för socialbidrag inkl. ett schablonbelopp för fackföreningsavgift (200 kr/mån), utgifter för resor till och från arbetet som motsvaras av månadskort i kollektivtrafiken i Stockholm samt faktisk kostnad för barnomsorg. Faktiska bostadskostnader inräknas högst med det belopp som anges som högsta god-

tagbara boendekostnad i Socialstyrelsens anvisningar för underhållsbidrag. Vid förmögenhetsprövningen läggs den nettoförmögenhet som överstiger 10 000 kr. till den disponibla inkomsten. Som nettoförmögenhet räknas deklarerade tillgångar i banktillgodohavanden, aktier, obligationer o.d. minus deklarerade skulder. Även taxeringsvärde för ägd bostad eller fritidsfastighet minus fastighetsskulder beaktas.

Metoder

Mean Log Deviation: Spridningsmättet Mean Log Deviation (MLD) mäter liksom Gini-koefficienten hur jämt fördelade inkomsterna är. Inkomstspridningen enligt MLD ger ungefär samma bild som Gini-koefficienten (se bilagediagram 1.1). Tekniskt erhålls mättet genom att för varje hushåll beräkna den logaritmerade kvoten mellan medelvärdet för gruppen och hushållets inkomst. MLD erhålls sedan som medelvärdet av dessa. MLD är genom dess matematiska egenskaper speciellt lämpligt när inkomstspridningen önskas delas upp på olika grupper.

Realjusterat inkomstbegrepp: Beräkningen har genomförts i stora drag enligt följande:

- Ränteinkomster har realberäknats efter en genomsnittlig realränta för vardera år.
- Ränteutgifter utom för eget hem har på liknande sätt realberäknats och utgifterna reducerar disponibel inkomst.
- Inkomst av eget hem har korrigerats genom att varje hushåll har påförts en antagen hyresintäkt beräknad från taxeringsvärde, bostadens belägenhet och nationalräkenskapernas uppgifter om årligt driftsöverskott. Hyresintäkten minskas med de ränteutgifter hushållet betalat under året för lån till bostaden. Av tekniska skäl ingår ej bostadsrätter.
- Inkomster av och skatter på faktiska försäljningar av aktier m.m. har ersatts av en schablonmässigt uppskattad inkomst, som en funktion av aktiestockens storlek, den genomsnittliga börsutvecklingen i ett 5-årigt perspektiv samt aktiernas omsättningshastighet. Modellen användes vid utvärderingen av skattereformen. En ny skatt har därefter beräknats för varje individ.

Frekvensdiagram skattade med s.k. kärn-estimat: En enkel metod att uppskatta frekvensfördelningen är att klassindela en variabel och sedan räkna antalet i varje klass. Detta kan sedan plottas i en kurva. Nackdelen med detta är att utseendet blir känsligt för valet av klassgränser. Ofta blir resultatet en ganska hackig kurva. Ett bättre alternativ är att använda s.k. kärn-estimat. Med denna metod läggs en liten fördelning av något slag, en kärna, ut runt varje observerat värde. Denna fördelning har en viss bredd och höjd. För observationer som ligger nära varandra kommer ”kärnorna” att överlappa varandra. Diagrammet erhålls sedan genom att i varje

punkt beräkna summan av alla överlappande ”kärnor”.

Dekomponering av grupper: Med denna metod delas den totala inkomstspridningen mätt enligt MLD upp i spridning mellan grupper och spridning inom grupper. Även förändringen av den totala inkomstspridningen mellan två olika år kan dekomponeras. Alla år är analyserade men vid redovisningen har valts 1975-1983 för att spegla perioden med minskad inkomstspridning, 1983-1990 för perioden med en svag ökning och perioden 1991-1994 för att studera utvecklingen under 1990-talet efter skattereformen. Följande gruppindelningar har använts:

Åldersindelning: 18-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64, 65-74, 74- och äldre.

Familjetypsindelning: Ensamboende utan barn, med ett, två eller fler barn, gifta/samboende utan barn, med ett, två, tre eller fler barn, ensamboende resp. gifta/samboende ålderspensionärer.

H-region: se bilagetabell 1.1

Sysselsättningsgrupper: SCB:s klassning har kombinerats i hög förvärvsgrad (båda makar heltid), medel- eller låg sysselsättning samt hushåll utan arbete (eller uppgift saknas).

Försörjningsstatus: SCB:s klassning av sysselsättningsgrad har kompletterats för hushåll 20-64 år. Renodlat anställda delas in i helårs- och heltidsarbetande (för makar gäller det båda) och övriga anställda med deltid. Till dessa grupper räknas inte hushåll med inkomster under tre resp. ett basbelopp. Som egenföretagare räknas hushåll med minst en företagare. Hushåll med annan huvudförsörjning än från förvärvsarbete urskiljs: studerande (med studiestöd över ett basbelopp), förtidspensionärer (med pension på minst ett basbelopp) samt arbetslösa, långtidssjuka och socialbidragstagare (summa sjukpenning och arbetsmarknadsstöd eller socialbidrag är större än lön inkl företagarinkomst). Hushåll med blandad försörjning ingår i gruppen övriga.

Dekomponering av inkomstkälla: Var och en av makarnas olika inkomstkällor beaktas i huvudsak separat (se bilagetabell 1.3). Vissa inkomstkällor har emellertid i stället beaktats på hushållsnivå. Det gäller framför allt transfereringar till hushållet men även kapitalinkomster och realisationsvinster. Skatterna på alla skattepliktiga inkomster, oavsett om de beaktats på individ eller hushållsnivå, ligger i analysen kvar på var och en av makarna. I posten skatter ingår även förmögenhetsskatt, fastighetsskatt och återbetalning av studiemedel. De skatter som eventuella barn betalar beaktas dock på hushållsnivå.

Vid dekomponeringen av Gini-koefficienten beräknas först en vikt utifrån en jämförelse av medelvärdet för var och en av inkomstkällorna och medelvärdet för hushållens disponibla inkomster per konsumtionsenhet. Därefter beräknas koncentrationsindex för var och en av inkomstkällorna. Dessa index multiplicerat med vikterna för var och en av inkomstkällorna summeras till ett värde som är lika med Gini-koefficienten.

Även vid dekomponering utifrån det index som bygger på variationskoefficienten beräknas först en vikt

utifrån samma metod som används vid dekomponering av Gini-koefficienten. Därefter beräknas korrelationen mellan de olika inkomstslagen och hushållens disponibla inkomster per konsumtionsenhet. Spridningen inom var och en av inkomstkällorna beräknas som variations-

koefficienten i kvadrat dividerat med två. Till sist vägs vikterna, korrelationen och spridningen för var och en av inkomstkällorna samman till ett index som summerar till samma värde som motsvarande spridningsindex för disponibel inkomst per konsumtionsenhet.

Underbilaga 4.3 Referenser:

1. Aaberge, R., Björklund, A., Jäntti, M., Pedersen, P., Smith, N., Wennemo, T. (1996): Unemployment Shocks and Income Distribution: How did the Nordic Countries Fare during their Crises. (under publ.).
2. Atkinson, A.B. (1994): Seeking to Explain the Distribution of Income. Welfare State Programme No. 106. London School of Economics. London 1994.
3. Atkinson, A.B., Rainwater, L., Smeeding, T. M. (1995): Income Distribution in OECD Countries. Social Policy Studies No. 18. OECD. Paris 1995.
4. Björklund, A., Fritzell, J. (1992): Inkomstfördelningens utveckling. Bilaga 8 till LU92. Stockholm 1992.
5. Björklund, A., Freeman, R.B. (1994): Generation Equality and Eliminating Poverty, the Swedish way. Working Paper No. 4945. National Bureau of Economic Research, Inc. Cambridge 1994.
6. Björklund, A., Palme, M., Svensson, I (1995): Assessing the Effects of Swedish Tax and Benefit Reforms on Income Distribution Using Different Income Concepts. Tax Reform Evaluation Report No. 13. Uppsala 1995.
7. Edin, P-A., Holmlund, B. (1995). The Swedish Wage Structure: The Rise and Fall of Solidarity Wage Policy ? I Freeman, R.B., Katz, L.F.: Differences and Changes in Wage Policy. NBER, The University of Chicago Press 1995.
8. Eklind, B., Hussénius, J., Johansson, R. (1995): Fördelningseffekter av skattereformen. Bilaga 5. SOU 1995:104.
9. Fritzell, J. (1991): Icke av marknaden allena: Inkomstfördelningen i Sverige. Institutet för social forskning, nr. 16. Stockholm 1991.
10. Fritzell, J. (1993): Income Inequality Trends in the 1980s: A Five-Country Comparison. Acta Sociologica No. 36. 1993.
11. Gardiner, K. (1996): A survey of income inequality over the last twenty years - how does UK compare? Under publ. i Gottschalk, P., Gustafsson, B., Palmer, E.E.: The distribution of economic welfare in the 1980s. Cambridge University Press.
12. Goodman, A., Webb, S. (1994): For Richer, For Poorer: the changing distribution of income in the UK 1961-1991. Institute for Fiscal Studies No. 42. London.
13. Gottschalk, P., Smeeding, T.M. (1996): Cross National Comparisons of Earnings and Income Inequality. (under publ.)
14. Gustafsson, B. (1987): Den offentliga sektorn - fördelningsaspekter. Bilaga 20 till LU87. Stockholm 1987.
15. Gustafsson, B., Palmer, E.E.(1996): Changes in Swedish inequality: a study of equivalent income, 1975-1991. Under publ. i Gottschalk, P., Gustafsson, B., Palmer, E.E.: The distribution of economic welfare in the 1980s. Cambridge University Press.
16. Inkomstfördelningsundersökningen 1994. Statistiska meddelanden Be 21 SM 9601. SCB 1996.
17. Jansson, K. (1990): Inkomst- och förmögenhetsfördelningen 1967-1987. Bilaga 19 till LU90. Stockholm 1990.
18. Jansson, K., Sanqvist, A. (1993): Inkomstfördelningen under 1980-talet. Bilaga 19 till LU92. Stockholm 1993.
19. Jansson, K. (1993): Inkomstfördelningen i Sverige 1980-1991. Rapport 1993:1. SCB.
20. Jansson, K. (1994): Inkomstfördelningen i Sverige 1975-1992. Rapport 1994:1. SCB.
21. Jenkins, S.P. (1995): Accounting for Inequality Trends: Decomposition Analyses for the UK, 1971-86. *Economica* No. 245, February 1995.
22. Jäntti, M. (1996): Inequality in Five Countries in the 1980s: The Role of Demographic Shifts, Markets and Government Policies. Åbo Akademi Universitet. (under publ.)
23. Lagergren, M. (1995): Ensamföräldrarna - en utsatt grupp. Valfärdsprojektet nr. 2 , Socialdepartementet, 1995.
24. Le Grand, C. (1994): Löneskillnaderna i Sverige: Förändring och nuvarande struktur. Vardagens villkor, 1994.
25. Levy, F., Murnane, R.J. (1992): U.S. Earnings Level and Earnings Inequality: A Review of Recent Trends and Proposed Explanations. *Journal of Economic Literature*, September 1992, No. 30.
26. Müller, M. (1995): Pensionärerna och den ekonomiska krisen. Valfärdsprojektet nr. 1 , Socialdepartementet, 1995.
27. Nelander, S., (1995): Om inkomstklyftor i 90-talets Sverige. LO 1995.
28. Nolan, B. (1987): Income distribution and macroe-

- conomy. Cambridge University Press 1987.
29. OECD (1996): Employment Outlook, July 1996. Paris.
30. Socialstyrelsen (1995): Socialbidragsnormen - en översyn. SoS rapport 1995:24. Stockholm.
31. Wahlström, S. (1984): Disponibel inkomst och "inkomst av eget hem". Statistisk tidskrift 1984:2.

Utdrag ur protokoll
vid regeringssammanträde den 12 september 1996

Närvarande: statsministern Persson, ordförande, och statsråden Hjelm-Wallén, Peterson, Freivalds, Wallström, Tham, Åsbrink, Blomberg, Andersson, Winberg, Uusmann, Ulvskog, Sundström, Lindh, von Sydow, Klingvall, Åhnberg, Pagrotsky, Östros, Messing

Föredragande: statsrådet Åsbrink, statsministern och statsråden Freivalds, Hjelm-Wallén, Pagrotsky, Peterson, Wallström, Klingvall, Uusmann, Östros, Tham, Åhnberg, Winberg, Messing, Ulvskog, Sundström, Blomberg, Andersson, von Sydow, Lindh

Regeringen beslutar propositionen 1996/97:1 Förslag till statsbudget för budgetåret 1997, m.m.